

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ФІЛОСОФСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ

Пояснювальна записка

до дипломної роботи

магістра політології

на тему:

Аналіз сучасних військово-політичних конфліктів на території України

Виконала: студент VI курсу, групи ФФІм-21с
спеціальності 052 Політологія
Голозуб О.В.

Керівник: доцент кафедри політології
Поліщук М.В.
Рецензент:

Львів – 2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ ТА КРИЗ У ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ.....	7
1.1. ПОЛІТИЧНІ КОНФЛІКТИ ТА КРИЗИ: СУТЬ ТА ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТЕРМІНІВ.....	7
1.2. ТИПОЛОГІЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА НАСЛІДКИ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ ТА КРИЗ.....	12
1.3. СПОСОБИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ.....	22
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ	33
РОЗДІЛ 2: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДО ВИВЧЕННЯ СУЧАСНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ.....	34
2.1. ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ..	34
2.2. КЛАСИФІКАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ.....	43
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ	51
РОЗДІЛ 3: ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ НА ТЕРЕНАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ.....	53
3.1. АНАЛІЗ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ.....	53
3.2. ВИСВІТЛЕННЯ РОЛІ ЗМІ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТУ НА ДОНБАСІ.....	59
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ	67
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Актуальність дослідження. Наразі Україні гостро потрібен ретельний аналіз у всіх сферах: соціальній, політичній, економічній тощо. Це пов'язано з неоднозначністю в подальшому напрямку розвитку, недорозвиненим потенціалом країни, неузгодженістю дій влади та небажанням самих українців активно проявляти свою ініціативність для того, щоб змінити ситуацію. Усі перелічені критерії спричинили соціально-політичну кризу в Україні, а отже, потрібно знати, як з неї вийти і яким саме чином її подолати. Наразі наша держава протистоїть найсерйознішому безпековому виклику за всі роки своєї незалежності та є стороною, що зазнала зовнішньої агресії, яку здійснює проти нашої держави Російська Федерація. Треба зрозуміти усі аспекти поняття «військово-політичного конфлікту», а також з'ясувати причини його виникнення на території України та виокремити можливі способи подолання.

Важливість цієї теми підкреслюється також тим, що політичний конфлікт вважається одним із найнебезпечніших ситуацій, які можуть статися в суспільстві. Це обумовлено тим, що політичний конфлікт — це криза діалогу між владою та між людьми, громадянами країни, і вона тягне за собою погіршення ряду функцій державної організації. Наприклад, страждає сфера охорони здоров'я та культури, загострюються інші конфлікти серед населення і влади, яка не чує думки народу. Як наслідок, погіршується економічний стан в країні, що в свою чергу спричиняє виникнення соціальних заворушень, які перетворюють кризу в конфлікт в соціальних структурах, певних неполітичних організація, а також можуть спричинити конфлікт між гілками діючої влади тощо.

Під час аналізу теми були використанні різноманітні методи дослідження: історичний, соціологічний, систематичний, синергетичний. Перш за все, слід приділити велику увагу історичному та соціологічному методам. Історичний метод дає можливість за допомогою описів та порівнянь

причин політичних конфліктів аналізувати умови виникнення цих самих суперечностей та знайти шляхи щодо їх подолання. Соціологічний метод, що йде поряд з історичним методом і є його невід'ємною частиною, дозволяє науковцям зрозуміти реакцію людей на події в країні, а також їх реакцію на нездатність влади запобігти цьому.

Також варто звернутися до думки науковців і проаналізувати методи, які вони використовували під час аналізу даної проблематики. Через марксистську та немарксистську теорії революцій намагався відповісти на запитання щодо політичних конфліктів та криз відомий вчений А. Барсамов, оскільки вважав, що дореволюційні держави були своєрідним конфліктом, а багато причин революцій насправді ж були причинами політичних криз. Також видатний економіст і дослідник взаємозв'язку між політичними та економічними подіями Петренко О. припускає, що конфлікти в громадянському суспільстві та системі зобов'язані бути пов'язані з такими питаннями, як концептуальний апарат математичних інструментів, синергетика, доктрина економічних циклів, теорія керованої та зарубіжної криз, а також до уваги можна взяти тектологічну теорію російського вченого Олександра Богданова та теорію катастрофи західноєвропейських математиків І. Стюарта та Т. Постона.

Ряд науковців також зазначає, що для дослідження проблем політичних конфліктів та їх причин слід використовувати систематичний метод та теорію політичної модернізації. Тобто політичну сферу, яка стикається з виникненнями кризи та запобіганням конфліктів, необхідно систематизувати, модернізувати, і в крайньому випадку, створювати нові органи влади. Поряд із синергетичним методом важливо використовувати діалектичний, який здатний відповісти на питання, чому криза сталася, як розвивати його далі — тобто дати відповіді на запитання, які виникають внаслідок розвитку країни, в результаті вирішення протилежностей між певними соціальними групами.

Метою роботи є пояснення суті явища військово-політичного конфлікту як особливого стану і процесу політичної системи, визначення їх

структури і місця у політичному процесі, розгляд типології та основних шляхів врегулювання військово-політичних конфліктів. Для досягнення цього необхідно було визначити природу політичного конфлікту, а також деякі їх функції в розвитку політичної сфери. Також я намагалась окреслити політичний конфлікт як нове явище, але яке активно розвивається, має власну типологію, специфіку, що потребує глибинних досліджень, адже впливає на важливі сфери в житті країни.

За для досягнення мети необхідним є виконання **завдань** по визначенню:

- сутності понять політичного конфлікту та військово-політичного конфлікту;
- історичного формування окреслених термінів;
- типологій та наслідків політичних конфліктів та криз;
- причин виникнення визначеного проблемного питання;
- шляхів подолання та усунення політичних конфліктів та криз;
- розгляду та детального аналізу збройного конфлікту на сході України;
- актуальності дослідження роботи в рамках сьогодення України.

Об'єктом роботи є політичний конфлікт як специфічний період існування політичної системи. Період характеризується частковою або повною втратою здатності ефективно впливати на життя суспільства, що і спричиняє політичні конфлікти. Також приділена увага конфліктології та консенсусу, як способам подолання політичних конфліктів.

Предметом роботи є дослідження спільних політичних конфліктів та кризових ситуацій, з'ясування закономірностей кризових ситуацій, окреслення проблематики військово-політичного конфлікту, визначення актуальної ситуації щодо військово-політичного конфлікту України на сході, а також украй необхідних шляхів щодо його подолання. В процесі роботи використані **наступні методи дослідження**:

- 1) загальнонаукові (загальний аналіз інформації):
 - аналізу;

- синтезу;

2) спеціальні (визначення окремих аспектів дослідження):

- описовий;

- соціологічний;

- статистичний;

- історичний.

Практична цінність роботи полягає в її можливості бути широко застосованою в подальших розробках та дослідженнях

Наукова новизна роботи полягає у висвітленні сучасних шляхів щодо подолання кризових та конфліктних ситуацій у політичній сфері.

Структура роботи: вступ, три розділи з підрозділами, висновок та список джерел.

РОЗДІЛ 1: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ ТА КРИЗ У ПОЛІТИЧНІЙ СФЕРІ

1.1. Політичні конфлікти та кризи: суть та історія виникнення термінів.

Політичний конфлікт – це явище, яке недостатньо добре вивчено у світовій та вітчизняній науці, але зараз все більше науковців звертають увагу на нього, пропонують різні методики дослідження та способи врегулювання конфліктів. Однак походження терміну «політичного конфлікту» необхідно чітко окреслити, перш ніж розпочинати упорядкувати, систематизувати та класифікувати військово-політичні конфлікти та кризи в Україні.

Для початку розглянемо розвиток політичної думки згідно обраної тематики дослідження. Перш за все, слід приділити увагу представникам марксистського напрямку, та таким працям політичних діячів та мислителів марксизму як Ф. Енгельса та В. Леніна. Також великий внесок у розвиток політичної думки та аналізу політичних конфліктів зробили такі видатні російські вчені як А Глухов, В. Барсамов, А. Венгеров, Ю. Яковець. Поміж вітчизняних політологів можемо виділити дослідника В. Овчіннікова, який так само досліджував у своїх працях дане питання. Під час опрацювання матеріалу на ряду с зазначеними вже представниками використовувалися й вчення англійського історика А. Тойнбі, представника течії соціальної філософії [2, 9].

Політична криза – це феномен, який характерний для будь-якої політичної системи країни, що характеризує недосконалість політичного устрою і є результатом порушення ряду функцій, які політична система покликана виконувати. Різні фактори можуть спричинити це явище, проте спочатку розглянемо не критерії та причини її виникнення, а проаналізуємо міркування кількох видатних діячів стосовно самого поняття «політичної кризи». Кандидат з політології Юрій Макієвський витрачає багато часу на

вивчення даного явища. З одного боку, вчений вказує, що політична криза – це «особливий стан у розвитку і функціонуванні політичної системи, передусім владних структур», який виникає після загострення відносин і появі певних суперечностей між суб'єктами життя політичного. Іншими словами, кандидат політичних наук говорить у своїх роботах про те, що криза не є первинним явищем, вона є похідним фактом від вже з'явившихся суперечностей та конфліктів, тобто являє собою явище вторинне [20, 11].

За іншими джерелами визначення політичної кризи подається як «тимчасове призупинення або припинення функціонування окремих елементів чи інститутів політичної системи». За аналізом цього визначення можемо говорити про те, що криза вже вказується останньою фазою конфлікту у політичному просторі, у ході розгорнення цього конфлікту криза може бути подолана або набути інших способів вираження та протікання. Однак у праці Мацієвського [16, 20] вказано, що попередні трактування та визначення суті поняття кризи є невірними. Постає питання: чому так трапилось? Конфлікт сам по собі, навіть виражений у гострій формі, по своїй суті кризою не являється. Так, якщо дивитись на це питання лише зовнішньо, то і криза, і конфлікт мають дуже багато спільних рис, проте «у розрізі» та глибинному з'ясуванні понять приходимо до висновку, що вони сутнісно відрізняються. З іншого ж боку, маємо ситуацію застою конфлікту. Стагнація виникає тоді, коли опоненти не хочуть, не мають можливості чи засобів для урегулювання відносин між ними. Описані обставини називаються ситуативною кризою, але в літературних джерелах можемо знайти інше визначення – «глухий кут», «безперспективність», «безвихідність», яка не має під собою тих самих процесів, що й криза політична.

Як вже зазначалось в роботі, філософами та науковцями явище політичної кризи вивчалось досить неактивно, виступаючи лише певним компонентом в політичних теоріях та вченнях. Серед дослідників України, які активно долучалися до з'ясування явища політичного конфлікту, можна виділити Б.Андрушків, Н.Кирич та І.Сівчук. Як вказували дослідники,

поняття кризи досить широко використовується не лише в сфері політичній, так само воно активно вживається в технічних та гуманітарних науках, суспільних сферах життя, сфері економіки – тобто має під собою безліч визначень і понять, які детермінують «кризу» по-різному, в залежності від об'єкту її визначення. Наприклад, в сфері політичній визначення під собою має на увазі певний переломний момент у функціонуванні системи. Деякі дослідники визначають цей стан сигналом до того, що пануюча система управління не є дієвою і вже виснажила себе. Як правило, кризові моменти в політиці передують соціальним зворушенням, революціям «знизу», переворотам, а також можуть бути результатом сил «ззовні»: стихійних лих або війн. Ми визначаємо кризу в політиці тоді, коли пануюче управління не спроможне вирішити нагальні питання, поставлені перед ними. [2, 9, 11].

Кризовий менеджмент займається охарактеризуванням криз у різних науках. Але якщо ми говоримо безпосередньо про політичні кризи, владні або парламентські кризи, то в цьому випадку можна означити кризу як загострення конфлікту [11].

Український науковець В. Василенко пише про те, що кризові моменти йдуть у тісному зв'язку з розвитком системи, яка реагує на запити серед населення. Вчений зазначає, що криза пов'язана в діалектичному відношенні з функціонуванням системного утворення, яке і має на меті забезпечення цілісності політичної сфери. Він висуває варіант, в якому криза є прямим наслідком некомпетентності політичних сил і влади, що не в змозі моментально вдовольнити народні проблеми і доводить їх до того стану, коли ігнорування може бути небезпечним навіть для державного суверенітету.

Доречно буде згадати трактування поняття політичної кризи, яке пропонує «Політична енциклопедія». За нею політична криза розуміється як «особливий стан в розвитку й функціонуванні політичної системи суспільства, зокрема його державної влади, що характеризується нестабільністю і розбалансованістю політичних інститутів, зниженням рівня керованості всіма сферами суспільного життя, наростанням соціально-

політичної активності мас». Знову звертаючись до визначення політичної кризи, яке наводив Юрій Мацієвський, говоримо про те, що поняття кризи здебільшого являє собою процес, а не стан. Думку політолога можна влучно затвердити та пояснити тим, що кризовий процес має певну структуру, яка в свою чергу складається зі стадій [29].

Політичні кризові моменти досить яскраво відображаються на всій духовно-культурній, соціологічній, економічній сферах. Вона так активно впливає на життя людей тому, що політика як явище йде в нерозірваному зв'язку з економічним життям населення, його добробутом, ідеологією. Влучним прикладом будуть обіцянки політиків, які вони дають під час ходу своїх передвиборчих компаній, але які потім не спроможні виконати, чим і спричиняють появу нових кризових ситуацій в країні. Добре ілюструє таку картину політика пострадянського суспільства, коли через обіцянки перед народом політичні групи здобували легітимність та приходили до влади, але в решті-решт були неспроможні дати своїм обіцянкам щодо покращення життя громадян якихось реальних дій, з огляду на реальне положення економічної ситуації в країнах на той час [16, 19, 20].

Визначення структури та властивостей політичної кризи як явища політичного буде нашим наступним необхідним кроком в розгляді питання. Безперечно, населення країни є різноманітним за багатьма показниками, воно складається з різних соціальних груп, кожна з яких вподобас свої інтереси. Відстоюючи власну зацікавленість, часто між представниками ранніх класів та груп загострюються відносини, що в свою чергу веде до конфліктів. Постійні зміни, потреби, інтереси – це все спричинює появу конфлікту, але вона може мати різний характер. Щоб вдало вирішити проблему, існує класифікація конфліктів, яка допомагає з'ясувати до якої категорії відноситься той чи інший конфліктний момент та знайти способи його рішення. Політичні конфлікти займають не останнє місце у цій класифікації.

Політичний конфлікт – прояв і результат конкретної взаємодії двох або більше сторін (індивідів, їх груп, спільнот, держав), що оспорюють один у одного розподіл і утримання владних ресурсів, повноважень і благ.

Конфлікт як соціально-політичне явище властивий будь-якому суспільству. Тобто це різновидність взаємодіяння кількох сторін (від двох і більше), що вступають в суперечку між собою на основі владних повноважень.

Політичні конфлікти торкаються основи політичної системи, в першу чергу, державних інститутів, до яких входять підсистеми. Криза може стати реакцією підсистем на стан наявного політичного конфлікту. Першочергове піддаються кризі такі об'єкти як парламент, уряд, а через них і сама система політичного устрою, що включає в себе громадян країни. Таким чином, політична криза - це переломний стан політичної системи суспільства, який виражається у поглибленні і загостренні конфліктів, які мають місце у різкому посиленні політичного напруження і нестабільності [5, 12, 13].

1.2. Типологія, класифікація та наслідки політичних конфліктів та криз.

Наступним кроком, який я вважаю доцільним провести в огляді питань кризових явищ в політичній сфері, була б широка класифікація криз, які є якомога більше характерними до перехідних суспільств, тобто до країн, що зазнали радянського впливу. Наша країна також є в даному переліку, а отже, більш детальне розглядання кризових явищ аргументує актуальність обраної проблематики.

Отже, серед найбільш типових криз можна виділити наступні [20, 22]:

Криза ідентичності. Даний тип кризи характеризується виникненням протиріч, які говорять про необхідність введення нових ідеалів, символів, систем цінностей. Часто це буває через відмову від старих орієнтирів та духовних, культурних орієнтирів. Долати подібний вид кризи філософи та науковці пропонують таким чином, щоб правляча влада звернулася до популізму та націоналізму. Влада, на думку дослідників, має намагатися виконати через різкі модернізаційні перетворення та перевороти, яких вимагає населення, тобто повний відхід від старих ідеалів і введення цінностей, що притаманні сьогоденню. Або ж, навпаки, звернутися до історичного минулого країни, якщо здебільшого суспільство налаштовано консервативно, проте ще має певні кризові моменти щодо самоідентифікації.

Криза легітимності. Легітимність – це морально-психологічне сприйняття влади громадянами, визнання її права здійснювати управління соціальними процесами, згода, готовність їй підпорядковуватися. Існує кілька понять визначення легітимності. Якщо розглядати вузьке розуміння легітимності правлячою еліти, то вона повністю базується на законах і процедурах обирання, які строго передбачені законодавством. Виходячи з визначення поняття, кризою легітимності можна назвати ту, що виникає через розчарування частини населення в обраній владі. Через це соціальна підтримка серед громадян країни скорочується, усі заходи політичних сил та

влади не сприймаються. Може бути нейтральний або негативний відтінок реакції щодо реформ або законів, проте ніякої значущої підтримки серед населення не буде.

Криза проникнення. Такий вид криз виникає тоді, коли правляча влада не бажає виконувати ті передвиборні обіцянки перед народом, за допомогою котрих і здобула свою легітимність. Відмова або неспроможність центральної влади реалізувати те, про що вона говорила під час передвиборчої кампанії веде до зниження ефективності рішень, прийнятих центральною владою, а також веде до невдоволення мас і недовіри до правлячою верхівки. Також даний вид криз характеризується втратою єдності темпів змін у різних суспільних сферах, розбіжністю процесів перетворень у різних регіонах країни і т.д.

Криза розподілу матеріальних і духовних благ. Даний вид кризи безпосередньо стосується економічної сфери, а також здебільшого є характерним саме для країн, що переходять від одної форми правління до іншої. Якщо ми говоримо про пострадянські країни, то подібні країни намагаються змінити певний суспільний лад, пануючий в суспільстві. Проте, це є дуже складним та довготривалим процесом, а отже не може гарантувати одразу зростання економічної стабільності всіх сфер життєдіяльності та добробуту одночасно серед усіх верств населення. Передусім всередині суспільства шукають ресурси для реалізації економічної модернізації. Це призводить до змін стандартів і способу розподілу. Таким чином політика, що спрямована на стабілізацію економіки, вимагає упорядкування соціальних витрат держави. Упорядкування в даному контексті означає скорочення трансферу, зменшення державних витрат, закупівель, зменшення грошової бази тощо. Це відбивається на життєвому рівні населення.

Криза участі. Даний тип кризи є прямим наслідком процесу демократизації та лібералізації суспільства, які також можуть стати причиною виникнення певних кризових моментів. В першу чергу, це пов'язано з тим, що лібералізація населення означає прояв різноманітних форм

ідеології та політичних течій згідно з законодавством країни. Як результат, створюється багато нових політичних інститутів, котрі часто не готові до виконання основної функції. Органи місцевого самоврядування, партії, політичні утворення, а також законодавчі органи не завжди включають у свої програми інтереси різноманітних верств населення, для чого вони і були першочергово покликані. В такому разі цілі демократичного суспільства не виконуються, що спричиняє ряд проблем, наприклад, створені нові інститути можуть підмінити поняття виконання запитів населення проведенням мітингових стихій, при тому ніяких реальних дій щодо змін та вдоволення інтересів не приймати.

Таким чином, суть політичної кризи є зміна балансу сил у співвідношенні парламенті, уряді та суспільстві. Дезорганізація та дестабілізація системи завжди є результатом політичної кризи. Однак пошук способів знайти компроміс та встановити новий баланс відповідних сил, а особливо якщо результат буде досягнуто, означатиме, що суспільство модернізувалось та змінилось.

Тепер розглянемо ще одну типологію політичних криз, основою якої є глибинність їх ступенів, відповідність основам безпеки та врівноваження стабільності серед населення (суспільної стабільності).

Науковці класифікують такі кризи на урядову, парламентську та конституційну кризи.

Урядова криза. Існує така система, коли в країнах формування уряду здійснюється згідно рішенням парламенту, часто це і спричиняє даний вид кризи. Постає подібна криза через незгоду між представниками органів влади, яка в свою чергу призводить до усунення певних його членів. Парламентська більшість за такою системою може блокувати курси, що приймає уряд, користуючись під час ситуації власними інтересами. Зацікавлені групи, які ведуть свою «гру» стають причиною виникнення конфліктів вже всередині груп парламенту, в результаті цього обраний кабінет міністрів розпускається, до роботи приступає вже наново обраний

кабінет міністрів, на що затрачується ефективний час роботи владних органів.

Вже зазначалось вище про те, що уряд являє собою зону, де вірогідність виникнення конфліктною ситуації є підвищенню. Представники уряду повинні завжди корегувати прийняті курси з дієвим прем'єр-міністром країни, в той самий час члени уряду повинні намагатись врахувати інтереси окремих лобістських груп та передбачити їх реакцію на свої рішення і т.д. Всі ці елементи в певній ступені відображаються на політичному курсі, який в результаті буде обрано. Коли кабінет міністрів більше не підтримується народом, а його легітимність знаходиться під сумнівом, парламент може висунути рішення щодо призупинення його роботи та відправити орган у відставку, щоб обрати його членів наново. Негативні сторони такого політичного сценарію вже описувались вище.

Парламентська криза. Даний вид кризи трохи подібний до урядової кризи. Між парламентом та урядом, президентом та окремими політичними партіями може виникнути політична боротьба, під час якої унеможлиблюється врахування інтересів представників різних соціальних груп. Тоді від мирної форми взаємодії вони переходять до пасивної протидії, а винесення спільного рішення стає досить складною і фактично неможливою справою. В такому разі парламент призупиняє свої дії до вирішення сторонніх питань, що, можливо, не пливали б безпосередньо на актуальні. Окрім пасивної, можливий розвиток гострої політичної конфронтації, де окремі фракції та опозиція в більшості не підтримує аніяких рішень. Це робить неможливою законодавчу діяльність парламенту.

Конституційна криза. Зазначений кризовий вид має трохи відмінний тип виникнення від урядового та парламентського. Спочатку утворюються протиріччя між соціальної та політичної сферами, тобто конституційній кризі передують зменшення фактору державності в країні. Перед виникненням та загостренням політичної кризи спочатку створюються конституційні конфлікти. Типи конституційних конфліктів є досить різноманітними та

мають відмінні причини та передумови, наприклад: невілюювання думкою більшості, гра в інтересах заінтересованої меншості, недоскональні пункти конституції або зміни законів «зверху», невідповідність пануючою ідеології пануючій думці в суспільстві, неточність формулювань законів тощо.

Дослідники типології кризових ситуацій у разі виникнення конституційною кризи, а також в цілях уникнення подібної ситуації, рекомендують парламенту завжди вносити свої правки стосовно тлумачення пунктів Конституційного Суду і т.д. В такий спосіб є шанс попередити утворення конфліктності та суперечностей між сутністю Конституційного тексту та тим, як цей зміст буде трактувати звичайний пересічний громадянин.

В протилежному ж чині, можна отримати кризу та виникнення конфлікту органів державної влади та Конституції, це коли правляча еліта трактує написаний закон з користю для себе, закликаючи контрольовану більшість парламенту грати в їх інтересах, або просто користується неграмотністю членів парламенту. Часто подібна ситуація може виникнути і через власну неосвіченість можновладців. Якщо досить довгий відрізок часу закони Конституції не виявляються спроможними задоволенню соціально-політичним настроям населення, являються невідповідними до економічної ситуації в країні, не відповідають сучасним реаліям тощо, утворюється конституційна криза, яка призведе до загострення і соціальних зворушень в межах країни [8, 16].

Серед типології загострення політичних конфліктів можемо виокремити та назвати наступні: війна, повстання, революція, мітинги, які не носять мирного характеру, соціальні злочинства виражені у формі протесту. Війна це «продовженням політики іншими, насильницькими засобами», зауважив влучно прусський історик, військовий теоретик та генерал Карл фон Клаузевіц.

Три типи політичних криз, що ми розглянули вище, являються та відносяться науковцями до внутрішньополітичних. Існує ще одна типологізація криз, яку варто правильно розрізняти. Річ йде про відзначення

та розрізнення кризи політичної партії та соціально-політичної (загальнонаціональна криза).

Ще одним різновидом внутрішньополітичної кризи в країні являє собою криза політичної партії. Коли втрачається авторитет, легітимність та підтримка серед населення, правляча або опозиційна партія стикаються з неприйняттям своєї діяльності. Така ситуація і називається кризою політичної партії, вона трапляється тоді, коли лідер політичного руху живе власними інтересами, не переймається інтересами представників своєї партії або просто живе відірвано від реальності, нехтуючи актуальними проблемами сьогодення. Тоді більшість відмовляється сприймати будь-які соціально політичні ідеали, програмні цілі та ідеали, що колись їм насаджувала ця партія. Подібна ситуація може бути спровокована конкурентами, але також може виникати через занедбане ставлення лідерів та членів партії до виконання своїх прямих доручень.

Значущу відміною від кризи політичних партій є криза соціально-політична, адже вона може мати не тільки внутрішньополітичний характер, але також і загальнонаціональний характер.

Соціально-політична криза - переломний момент у розвитку соціально-політичного процесу у країні, різкий перехід політичної ситуації з одного якісного стану в інший. Подібна форма кризи утворюється за браку довіри, втрату авторитету окремих кіл правлячої еліти, окремих груп тощо.

Коли політична криза починає виходити за межі проблематики однієї країни, то тоді вона переростає в зовнішньополітичну кризу.

Зовнішньополітичною кризою називається така ситуація, коли настає переломний момент у відносинах між певними країнами з приводу конкретних найважливіших політичних подій на основі розходження докорінних інтересів. Слід виокремити, що за таких обставин загострення кризи вже є результатом конфлікту міжнаціонального рівня, в подібній ситуації може трапитися ряд неприємних та небезпечних обставин. Країна може втратити важливі економічні стосунки з іншими країнами, позбутися їх

підтримки та помочі, вийти зі складу впливових груп та позбутися високого авторитету на полі міжнародної політичної арени тощо [16].

Окресливши ряд політичних криз, вважаю потрібним також коротко охарактеризувати кожен з них, підсумувавши перелічені причини, способи уникнення та виходу із кризової політичної ситуації.

Усі зазначені варіації існуючих кризових ситуацій у підґрунті мають різний базис, який спричинив їх виникнення. Проте, попри визначенні відмінності в типології політичних криз, вони мають і дещо спільне. Сумісні для всіх типів криз є нездатність діючою політичною системою чи її складових груп реалізувати ті цілі задля яких вони були покликані з самого початку. Цитуючи визначних політичних філософів та діячів, можемо зауважити, що інколи правлячі кола виявляються неспроможними в умовах революційної ситуації здійснювати управління так само, як це вони робили до виникнення кризових обставин. Інтенсивне посилення активності мас відбувається через стрімке погіршення рівня нижчих класів та верств, і часто правляча еліта не може заспокоїти населення та зробити правильні кроки задля подолання напруженої атмосфери невдоволених мас.

Політичній кризі також притаманний ряд й інших спільних ознак, серед яких є явне загострення політичних відносин, втрата правлячою владою контролю над розвитком чи призупиненням існуючого конфлікту, безпосередня загроза безпеки влади та існуючою політичною системою. Через те, що існує реальна серйозна загроза, рішення щодо її подолання має бути знайдено невідкладно. Обмаль часу суттєво ускладнює пошуки влучних методів щодо вирішення проблемного питання.

Системний характер кризи, а також велика вірогідність бути поширеною поза межами однієї чи декількох з підсистем життя політичного є одними з найважливіших ознак кризи. До прикладу, яскравою ілюстрацією цього є парламентська або урядова кризи. В будь-якому випадку, так чи інакше, основною ознакою кризи стає відсутність можливості прийняття важливого рішення через те, що цьому перешкоджає або обурена більшість,

тоді її підтримки просто бракує, або ж вирішальним критерієм щодо усунення стратегічних рішень стають інтереси окремих груп тощо.

Говорячи про кризи, також про кризи політичні, обов'язково згадуємо про відзначальні етапи, які вони проходять на своєму шляху:

По-перше, передкризовий стан. На начальному етапі конфлікт ще тільки починає зароджуватися, умілий політолог зможе виявити конфліктну ситуації до того часу, як вона перейде на інший етап. Під час лише виникнення політичного конфлікту, ще можна знайти компроміси, які б реалізовували інтереси двох сторін, а вирішити їх можна було б шляхом політичного компромісу.

По-друге, виникнення кризи. На такому етапі політичний конфлікт вже набуває яскравих відтінків загострення, а проблеми, які стоять перед суспільством, не можуть бути вирішені правлячою елітою. Владні структури втрачають свою можливість вирішувати проблеми, до них з'являється недовіра, вони втрачають свій авторитет. Описання характерне здебільшого для аполітичної системи.

По-третє, розвиток і загострення кризи. Повний розпад структур політичних настає саме тоді, коли доходить до фінального етапу. Виникає ситуація на фоні без діяння існуючої влади, що призводить до подальшого усунення їх від найманих посад чи взагалі до повного безладдя в країні на певний проміжок часу.

Наприкінці ще вартує розглянути питання, які є наслідком кризового стану. Український дослідник Юрій Мацієвський пропонує схему стовно поняття політичного розпаду. Погляд Ю. Мацієвського має трохи відмінний характер від запропонованих вище характеристик інших вчених, а також традиційного тлумачення політичного конфлікту та політичної кризи. Політолог пише про те, що політична криза не постає наслідком конфлікту, про що ми говорили трохи раніше. На його думку, політичній кризі передують саме внутрішній розпад політичної системи. Через те, що пануюча політична система не здатна задовольнити або розглянути інтереси окремих соціальних

груп, й виникає кризисна ситуація. Результатом кризи у такому випадку стає загостренні відношень в середині, у владних структурах, а також застарілість обраного політичного курсу, що подалі спричиняє конфліктні ситуації.

Так чи інакше, політична криза ще не являю собою фінальну ступінь політичного циклу. Відповідно вже до викладеної вище думки, саме компетентність та освіченість правлячої влади стає індикатором продовження чи припинення конфліктних ситуацій всередині держави. Якщо влада має дієві рішення, швидко реагує, зацікавлена в подоланні проблемних моментів, конфлікт буде подолано і можна буде зробити крок до встановлення нових порядків. Інколи нейтралізувати загрозу потрібно різкою зміною політичного курсу, в такому разі, ситуація передбачає трансформаційні та модернізаційні процеси. Такі радикальні методи здебільшого потребує ситуація, коли потрібно змінити більш ніж один параметр (ідеологію, закони, Конституцію, встановлені стандарти тощо).

Т. Свенссон запропонував теорію розвалу і трансформації політичної системи. Він порушує головне питання: в який момент існування системи необхідно прибгати до примусового знищення її та створення нової [11].

Важливо розуміти, що докорінне змінення курсу політичного режиму в кризовій ситуації не є оптимальним та бажаним рішенням. Наприклад, коли кризова ситуація виникає в демократичному суспільстві. В такому разі, не має потреби шукати повністю протилежний їй формат і звертатися до радикально протилежного тоталітарного. Слід направити сила на пошуки змін, які би обмежилися форматом рекрутизація в межах заданого демократичного політичного курсу. До прикладу, таким рішенням може стати бажання перейти від президентського типу до парламентсько-президентського, де діяльність обмежувалася ще й рішеннями, висунутими безпосередньо парламентом.

В протилежному ж разі, коли відсутній інакший спосіб переходу, як звернення до тоталітаризму чи авторитаризму, тобто має відбуватися базова зміна характеристик політичної системі, можна свідчити про абсолютний

розпад, який можна зупинити лише повною заміною складу правлячої еліти та докорінними змінами представників в структурах та підсистемах політичних інститутів. Часом в запасах народу немає необхідної бази, що могла б ефективно замінити існуючу правлячу гілку. Але за необхідності можливе створення тимчасового уряду, лише для подолання існуючої ситуації.

Підсумовуємо, що політична система - стан та одночасно процес, що є реакцією на порушення функціонування політичної системи або її окремих складових. Криза виникає та загострюється за відсутності бажання або можливості пошуку компромісного рішення [13].

1.3. Способи врегулювання політичних конфліктів.

Як ми вже з'ясував вище, політичний конфлікт - це теоретична і практична боротьба суб'єктів політики за владу і політичне домінування з метою зберегти або змінити існуючий політичний і соціальний порядок. Для здійснення реалізації запланованої мети потрібно володіти керуючими позиціями в структурах виконавчої влади, репресивним апаратом, економічною могутністю, мати вплив на ресурси, за які розгортається політична боротьба. Іншими словами, мати доступ до основ політичного капіталу.

Дуже багато дослідників з цього питання сходяться на думці, що конфлікт виникає лише за наявності двох та більше сторін, які є прямими (основними) учасниками конфліктної ситуації. У загальнодержавному розумінні сюди першочергово входять держави або групи держав (блоки, альянси), а у внутрішньополітичних конфліктах – керуюча еліта, члени політичних партій, рухів, представники різних гілок виконавчої та представницької влади. [15]

Останнім часом, як у конфліктах внутрішніх, так і в міжнародних, значну позицію починають займати позадержавні суб'єкти конфлікту – об'єднання політичного характеру, організації, рухи.

Блоки, країни, політичні та національні рухи – це непрямі учасники конфлікту, тобто такі, які не можуть не відігравати вагомий ролі в розгортанні активного конфлікту, але висувають свою підтримку симпатизуючій політичній стороні, прийнятим рішенням в сферах економіки або охорони здоров'я, підтримують або не підтримують поставку вогнепальної зброї тощо.

Ступінь залучення подібних перерахованих акторів в конфлікті може значно варіюватися. Варто відзначити, що далеко не повсякчас можна кристально побачити усіх суб'єктів конфлікту. Як прямі, так і непрямі

учасники не завжди є очевидними. Отож, при врегулюванні конфлікту часто постає проблема: з ким його врегулювати?

Це досить ускладнює вирішення політичного конфлікту, забирає час, а також суттєво впливає на визначення достовірної причини початку політичного конфлікту. Учасниками подібної кризової ситуації можуть бути як соціальні групи, шари і класи, так і індивіди, держави і уряду, національні, етичні та конфесійні утворення, спільноти, фракції всередині правлячою влади, партійні та позапартійні рухи, громадські організації, неформальні об'єднання громадського характеру та інші одиниці соціального простору.

Групи людей, які мають різні політичні інтереси, що ніяким чином не узгоджуються між собою, завжди будуть існувати на політичній арені. Тому слід очікувати, що кризовий момент може виникнути між представниками ворогуючих спільнот у будь-який час. Те, через що між цими сторонами виникає конфліктна ситуація – предмет конфлікту. Предмет спору, як і самі його учасники, часто варіюється під час розгортання дискусії конфліктуючих сторін. З даного факту виникає твердження, що конфліктний стан є статичним. Конфлікт постійно розвивається практично за всіма вимірами. У теоретичних роботах по конфліктології часто зустрічаються також такі поняття, як конфліктні відносини; конфліктні дії без застосування зброї; криза; збройні дії (збройний конфлікт). Кожне з цих понять визначає специфіку взаємовідносин сторін, головним чином, на міжнародній арені.

Аналізуючи внутрішні конфлікти, часто просліджується байдужість до подій, а особливу увагу на конфліктну ситуацію звертають вже надто запізно, коли вона набуває дуже гострої форми та перетворюється у збройну протидію. Найчастіше більш-менш гострий конфлікт виникає між правлячою групою та окремими категоріями членів суспільства і їх організаціями.

У реальному житті завжди є соціальні групи, які вважають себе найбільш неблагополучною частиною суспільства і звинувачують у цьому уряд. Більше того, для конфлікту не має значення, чи перебувають ці групи в найважчій ситуації чи сприймаються як такі лише суб'єктивно.

Незадоволення діяльністю уряду може охопити якомога ширше населення. У таких випадках правляча група та решта суспільства стають конфліктними. Однак конфлікти можуть виникати між різними класами та групами, які виступають сторонами конфлікту. Іноді подібні конфлікти цікавлять самі правлячі верхівки, які використовують їх для зміцнення свого становища, опосередковуючи примирення партій.

Конфлікти також можуть виникати між різними складовими всередині самої правлячої групи. Правляча еліта неоднорідна за складом і різні її угруповання, що мають низку спільних інтересів, можуть боротися один з одним щодо певних політичних питань. Підтвердженням того, що подібні конфлікти відбуваються в політичному житті, є «палацові» та урядові революції, що відбулися і відбуваються в різних країнах світу. У багатонаціональних спільнотах етнічні, національні та конфесійні групи часто стикаються. Самі конфлікти, як правило, є трансформованою формою конфлікту через економічні, матеріальні, територіальні, духовні чи інші інтереси [27]. Однак це один з найскладніших і найнебезпечніших видів конфлікту.

Нарешті, політичні партії, такі як нації, держави та їхні уряди, часто стикаються. У цих випадках конфлікт зазвичай викликається узгодженням територіальних, економічних, національних та інших інтересів. Політичні процеси на основі конфліктів - революція, заколот, невдоволення антимирного характеру, громадянська війна - мають різний спектр дій та просвітницьких здібностей.

Революції, повстання, контрреволюції у сфері панування та підпорядкування призводять до зміни правлячого соціального класу; у сфері влади - зміна правлячої групи шляхом застосування насильства щодо колишніх привілейованих груп. Політичні сварки - держава чи «палац», переворот, військова змова - змінюють центр, який приймає політичні рішення. Політичні чвари зазвичай використовуються шляхом використання прямого політичного насильства. Політичні перевороти - це раптова і

неконституційна зміна правлячих еліт, яка сама по собі не пов'язана з якими-небудь важливими змінами в суспільних відносинах.

Конфлікти є серйозною загрозою стабільності суспільства. Вони містять багато руйнівних моментів: вони підбурюють насильство та руйнування, призводять до інерційності мислення, його зубожіння (воно спрямоване лише на перемогу однієї сторони над іншою). Однак конфлікти мають і позитивні функції [13]. Перш за все, суперечності, що викликають конфлікт, є основою розвитку, джерелом нового; вони звертають увагу на проблему, яка раніше не була адекватно вирішена; запобігають застою як внутрішньо, так і на міжнародному рівні. Заохочуючи пошук рішення зрілої проблеми, вони активізують творчий потенціал сторін, стимулюють розвиток конкурентоспроможності, вимагають від них шукати надзвичайних підходів та рішень, які часто використовуються в подібних ситуаціях у майбутньому. Ось чому вирішення конфліктів мирними засобами може допомогти запобігти більш серйозним конфліктам. [16, 20]

Виходячи з цього, вони іноді роблять висновок, що існує позитивна функція не протиріччя, а конфлікту, що не зовсім вірно, оскільки конфлікт передбачає певний спосіб вирішення протиріччя - силу, яка має на меті перемогти одне і програти іншому

Конфлікт перешкоджає застою та окостенінню соціальної системи. Постійне вирішення конфліктів викликає оновлену і прогресивну зміну системи, тобто конфлікт відіграє творчу роль. Конфлікт допомагає зміцнити внутрішню згуртованість групи, і вони часто використовують цю інтеграційну функцію політичної влади у своїй практичній діяльності. Іноді «образ ворога» створюється спеціально для згуртованості суспільства, до якого виступає увага всіх членів суспільства, виступаючи запобіжним клапаном, спрямовуючи невдоволення та агресію мас на зовнішнього ворога. За словами представника конфліктуючої школи німецького політолога Р. Дарендорф, конфлікт - природний і необхідний чинник суспільного розвитку, до того ж без конфлікту цей розвиток неможливий. Будь-яке суспільство

виявляє ознаки незгоди, потенційного конфлікту і навіть насильства. Політична система - це відкритий простір конфлікту між суспільно-політичними акторами. Конфлікти спонукають суспільство до створення інститутів та механізмів їх запобігання. Сам політичний процес розуміється як процес боротьби за владу, статуси та ресурси між соціальними групами, а з іншого боку, як процес формування політичних механізмів вирішення та запобігання конфліктних ситуацій. Самі конфлікти не завжди є деструктивними.

Навпаки, вони містять ряд позитивних моментів. Протилежності можуть мати економічний, політичний, релігійний, ідеологічний, етнічний чи будь-який інший характер і визначатися предметом конфлікту. При цьому вони завжди впливають на потреби або потреби сторін. Наприклад, потреба в безпеці, соціальній ідентифікації (ототожнення себе з певним соціальним, етнічним, релігійним, економічним, ідеологічним, політичним тощо); інтереси (тобто, чого хоче конфлікуюча сторона, як вона визначила свої потреби) та цінності (тобто критерії, за якими певна сторона визначає свої інтереси виходячи із власних потреб). У реальному житті конфлікт часто включає інтереси, потреби, цілі та цінності. Тому на практиці іноді може бути важко провести чітку межу між суперечностями потреб, інтересів чи цінностей. Виходячи з цього, деякі автори та практики не роблять особливої різниці між цими поняттями, хоча категорія "інтереси" частіше використовується для характеристики потреб та прагнень сторін, а термін "позиція" використовується для позначення того, як формулюються ці інтереси [30]. Тож завдання полягає не в тому, щоб побудувати безконфліктне суспільство, а правильно навчитися вирішувати конфлікти в межах існуючої політичної системи.

У політичній практиці існують різні способи вирішення конфліктів, а саме зменшити їх гостроту та припинити відкриті ворожі дії сторін.

Набір методів можна звести до наступних чотирьох:

1) заперечення, замовчування існуючих конфліктів;

- 2) застосування репресивних заходів до однієї або всіх сторін конфлікту;
- 3) здійснення реформ, спрямованих на часткове усунення причин, що призвели до відкритого конфлікту;
- 4) спроби принципово вирішити конфлікти шляхом усунення негайних причин.

Перші два методи досить поширені, особливо на ранніх стадіях конфлікту. Однак у перспективі вони навряд чи дадуть позитивні результати. Звичайно, мовчазний конфлікт спочатку може сповільнити свій розвиток. Фізичний примус може затримати дії сторін на деякий час. Але в той же час загроза повторного конфлікту залишається з ще більшою силою, оскільки його глибокі коріння є непорушними. Рано чи пізно для вирішення конфлікту необхідно використовувати третій чи четвертий метод. Найкращий спосіб - досягти компромісу між конфліктуючими сторонами. Компроміс як політичний метод може бути ефективним, коли відносини між учасниками конфлікту не є антагоністичними, коли сторони мають спільний інтерес.

Тоді відкривається шлях взаємодії для досягнення загальних цілей. Але конфлікти не обов'язково зникають і не завжди змінюють свою інтенсивність, вони просто перетворюються на інституційні рамки розвитку, що збільшує можливість контролю з боку правлячої еліти. Якщо відносини сторін докорінно суперечать, тоді необхідні заходи радикального усунення причин напруженості. [3]

Переговори є найпоширенішим засобом досягнення примирення між сторонами технологій управління конфліктами. Під час (часто тривалих) переговорів сторони обмінюються думками, що неминуче зменшує гостроту конфлікту, допомагає зрозуміти аргументи опонентів і, отже, більш адекватно оцінює справжній баланс сил, умови примирення. Переговори дають можливість нівелювати поступки, спокійно розглядаючи альтернативні ситуації, демонструючи відкритість поглядів, послаблюючи ефективність "несправедливих хитрощів" опонентів. Процес переговорів

базується на певній технології "торгів", тобто із застосуванням конкретних прийомів, які дозволяють зберегти первісні позиції або досягти переваг, досягти взаєморозуміння опонентів або збитися, забезпечити односторонні вигоди або взаємне задоволення сторін.

Конфліктні стосунки зазвичай тривалі і часто перетворюються на надзвичайно ворожі тони. У разі короткочасного погіршення розбіжностей суперечки, інциденти, іноді дуже серйозні, часто трапляються навіть між союзниками, але не становлять реальної загрози для відносин сторін в цілому. Вибір мирного способу поводження з ними, очевидно, очевидний.

Досить високий рівень ворожості та тривалий характер конфліктних стосунків К. Холста визначив це як напругу. Зазвичай вона охоплює різноманітні проблеми і вимагає тривалого вирішення відносин, а можлива згода з будь-якого другорядного питання рідко призводить до кардинальних змін у відносинах сторін. Конфліктні відносини та дії часто передують кризі, яка характеризується різким погіршенням цих відносин. Загалом, раптовість, несподіваність, швидкість і лавина подій, їх непередбачуваність і погана керованість - ознаки кризи. Саме за наявності таких ознак існує особлива небезпека кризи. Наприклад, криза в Європі 1914 р., яка почалася вбивством Франца Фердинанда 28 червня, переросла у 6-тижневу світову війну, врешті-решт, у ній взяли участь 38 держав. Криза - це не просто погіршення стосунків, навіть не гостра. У більшості словників «криза» визначається як «стрижневий момент», «переломний момент», «раптова зміна», «раптовий перелом», «важкий перехід».

Таким чином, учасники конфлікту, досягнувши кризової точки, переходять до якісно різних відносин. Вивчення таких ситуацій сприяло появі самостійної галузі досліджень та практики, що відображає специфіку кризи - управління кризовими ситуаціями. Термін "антикризове управління" був введений після Карибської кризи в 1962 році і активно використовувався колишнім міністром оборони США Р. Макнамара. Управління кризовими ситуаціями часто посиляється на дії двох сторін, які намагаються досягти

несумісних цілей: отримати перевагу над опонентом, запобігаючи глобальному зіткненню з ним. Іншими словами, мова йде про досягнення власних цілей за наявності обмежень - ризику глобального зіткнення.

У зв'язку з цим австралійський дослідник Дж. Річардсон придумав ідею переваги використання іншого терміна - «кризова дипломатія», під яким він розумів діяльність, спрямовану на зменшення напруги.

Незважаючи на різке погіршення відносин, криза, однак, не обов'язково тягне за собою війну. Одним із прикладів цього є Карибська криза 1962 року, коли відносини між СРСР та США ще не переросли у збройний конфлікт, і, зрештою, у нову світову війну, хоча ситуація була надзвичайно гострою. Однак можливий інший сценарій, а саме, коли сторони все частіше починають проявляти ворожість один до одного - тоді криза (точка розриву) супроводжується збройними діями і збройний конфлікт продовжує розвиватися.

Не існує чітко визначених меж між змістом понять «конфліктні відносини», «криза», «конфліктні дії», «збройний конфлікт». Відносини учасників можуть змінюватися від одного стану до іншого, тому не потрібно абсолютизувати названі терміни, але важливо пам'ятати, що завдання врегулювання дещо відрізняються в кожному з цих випадків. У той же час загальним завданням є запобігання подальшому розвитку конфронтаційних відносин та дій, спонукання учасників до пошуку спільних шляхів вирішення конфліктної проблеми. Завжди є певні протилежності предмету конфлікту. Конфлікти, а не просто розбіжності, розбіжності або розбіжності між сторонами, викликають конфлікти. Але це не означає, що суперечності неминуче призводять до конфлікту, враховуючи паралельні прагнення учасників. В ході історичного розвитку суть суперечностей, що лягли в основу конфлікту та визначення тієї чи іншої епохи, кілька разів змінювалася, але самі суперечності та їх конфлікти залишалися [48].

Звичайно, ці суперечності не вичерпують усіх протиріч певного періоду. Однак неправильно ототожнювати конфлікт із суперечностями.

Конфлікт, включаючи збройний конфлікт, є лише однією формою протиріччя. Конфлікти можуть бути у вигляді відмінностей поглядів, які можна вирішити мирним шляхом - шляхом переговорів, консультацій, обговорень тощо, без настання кризового моменту в політичному суспільстві. Таким чином, суперечності можуть лише створити конфліктну ситуацію, в якій конфлікт може розвиватися, але така зміна подій необов'язкова.

Однією з перших спроб класифікувати різні конфлікти був американський соціолог російського походження П.А. Сорокін. Він запропонував розрізняти конфлікти, насамперед, залежно від того, чи вони міжособистісні чи міжгрупові, тобто виникають між індивідами чи соціальними групами. У цій класифікації всі політичні, етнічні та багато інших конфлікти потрапляють до другої групи. Надалі дослідники прагнули зробити більш детальну класифікацію конфліктів, і їх типологія конфлікту була розроблена такими великими дослідниками, як К. Боулінг, я. Галтунг, С. Чейз, К. Холста та численні інші автори. Часто ці класифікації досить складні, містять багато різних параметрів і критеріїв, але є і відносно прості класифікації. Однак усі вони, як і визначення терміну «конфлікт», залежать від того, як конкретно розуміє це явище той чи інший дослідник. З цієї причини ще немає єдиної загальноновизнаної типології конфлікту.

Серед безлічі різних параметрів, на основі яких складається класифікація конфліктів, особливо важливим є рівновага інтересів сторін з точки зору врегулювання. Загальним є розмежування двох типів конфлікту: конфлікт нуля та конфлікт ненульовий. Якщо інтереси сторін конфлікту є абсолютно протилежними, тобто переслідування інтересів однієї сторони означає, що інтереси іншої взагалі не будуть реалізовані, то такі конфлікти називаються конфліктами з нульовою сумою. У них «виграш» однієї сторони рівно дорівнює «програванню» іншої, і як результат, сума «виграшу» дорівнює нулю. Звідси і назва "конфлікт з нульовою сумою". Найяскравіші приклади ситуацій, коли інтереси та цілі сторін протилежні, а результат вирішення протилежного дорівнює нулю, - це спортивні ігри: шахи, футбол,

теніс тощо. Також виникають конфлікти з негативною сумою, коли вони не знаходять переможця чи програвця. Найяскравіший приклад тут - гіпотетичний глобальний ядерний конфлікт, який не може бути завершений, за винятком взаємного знищення всіх сторін.

Однак здебільшого політичні, етнічні та міжнародні конфлікти описуються як ситуація з нульовою сумою. Хоча цілі та інтереси сторін суперечливі, вони не є абсолютно протилежними, тобто при здійсненні загальна сума не буде дорівнює нулю. Такі конфлікти іноді називають конфліктами змішаних інтересів.

I. Галтунг, один з найбільших експертів у галузі конфліктів, порівнює дослідження та практичні заходи щодо вирішення конфліктів із медициною. В обох дисциплінах є три основні завдання: діагностика; складання прогнозів; терапія. Розвитку досліджень управління конфліктами сприяла не лише актуальність завдань, з якими вчені мали вирішити конфліктний ризик, а й формування нового підходу до предмету аналізу, який визначив специфіку цієї наукової галузі. Дослідження щодо запобігання та вирішення конфліктів були зосереджені насамперед на порівняльному аналізі конфліктів та способах їх вирішення в різних сферах, таких як міжнародний та етнічний, а також конфлікти в різних культурах чи історичних епохах. Ще однією особливістю дослідження політичного вирішення конфліктів є їх чітка міждисциплінарна спрямованість.

Політологія, поряд з історією, психологією, юриспруденцією (що особливо розкриває межі застосування правових норм), теорією управління, філософією, етнографією, соціологією та кількома іншими науковими дисциплінами визначають обличчя цієї нової галузі. Науковий напрям вирішення конфліктів розвивався у їх взаємодії та впливі на провідну роль політології. Сьогодні майже неможливо провести чітку межу між окремими дисциплінами, які увійшли до цієї галузі знань. Ці міркування ґрунтувалися на тих зарубіжних дослідників 1950-х років, які намагалися згрупувати різні конфлікти - етнічні, міжсоціальні, політичні, класові - під однією назвою

"соціальні конфлікти" та створити міждисциплінарний напрямок, орієнтований на цілісний аналіз конфліктів. Основні положення цього напрямку сформульовані у працях К. Боулдінга, Л. Козер та деякі інші автори.

Нарешті, ще однією важливою особливістю досліджень мирного вирішення конфліктів є їх значна прикладна орієнтація. Виникаючи, головним чином, на запити практики, дослідження щодо запобігання конфліктам та управління ними в основному залишаються зосередженими на розробці практичних рекомендацій. На практиці деякі дослідники вважають, що основна функція політики полягає у вирішенні розбіжностей. Російський політолог К. С. Гаджієв зазначає, що політика починається там, де існують конфлікти, і це політика, яка прагне знайти шляхи та шляхи вирішення конфліктів, що виникають у житті громади. Аналогічну точку зору висловлює інший російський дослідник А. Г. Здравомислов, який визначає політику як сферу діяльності для вирішення та відтворення конфліктів.

Висновки до розділу:

Виходячи з вищевикладеного матеріалу, можна зробити висновок, що в даний час немає чіткого визначення класифікації криз, однак, розвиток політичних криз й засобів для їх подолання все частіше починають займати вчених, що зумовлює виокремлення зазначеного питання у самостійне проблемне питання.

Нами з'ясовано, що всі політичні конфлікти, а також кризи, які вони викликають, мають ряд спільних та відмінних ознак. Зауважимо, що у всіх окреслених проблемних моментах криз, є способи їх подолання, якщо правляча влада швидко реагує на насувні проблеми суспільства. Пріоритетна більшість характеристик кризових ситуацій також залежить від соціального життя країни, її історії, економічної ситуації, настрою громадян.

Будь-який конфлікт вимагає уваги до третього етапу політичної кризи, коли правлячу еліту відправляють у відставку і в країні починається безвладдя. Всі рішення про докорінні зміни політичних курсів та устроїв країн не повинні бути радикальними, наприклад, як перехід від демократичної до тоталітарної системи. Такі рішення вже залежать від поточного управління, багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів, серед яких найбільш вираженим є незадоволеність існуючою системою громадянами.

В ході роботи було також виділено назріле та вагоме питання кризових ситуацій в такій сфері як політична система. Загострення протиріч тут між різними соціально-політичними інститутами може привести до політичних криз, які можуть перерости в мирні або військові конфлікти.

Відповідно до наданого переліку характерних рис політичної кризи, можна відрізнити даний вид загострення стосунків у сфері орієнтації

політичного курсу країни, створення цінностей та сфери впливу на національній й міжнародній аренах.

Опису конфліктології як науки, яка займається конфліктами в цілому, так і в політичній сфері, також було приділено увагу в роботі. Опанування бази знань дозволяє збагнути сенс конфліктів, дати їм структуру і вписувати в циклі взаємодії політичних інститутів в якості обов'язкового прояву прийняття рішень. Це показує, що більшість серед як політичної еліти, так і населення не завжди підтримують одну ідею.

Конфліктологія дає відповідь на питання про те, чому виникає конфлікт, в якій сфері він знайшов загострення та чи передувала йому криза. Завдяки структуризації знань про конфлікти можна виявити найбільш яскраві приклади протиріч, які призводять до одного результату і мають загальні чинники походження, а також дати чіткі відповіді про їх рішення.

Відповідно до конкретної класифікації і типології політичних криз в цьому розділі, можна розглянути окремі приклади виникнення цього явища в нашій країні з моменту здобуття незалежності. Також можемо стверджувати, що вивчення минулих подій може дати нам можливість прогнозувати подальший розвиток подій.

Однак, варто зазначити, що це частково стає неможливим через впливовість вагомого соціального фактору: суспільство в змозі змінити свої погляди й інтереси, в залежності від певної ситуації в межах держави.

РОЗДІЛ 2: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДО ВИВЧЕННЯ СУЧАСНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ.

2.1. Основні підходи до вивчення воєнних конфліктів.

В наступних двох розділах буде проаналізовано питання щодо розуміння сутності терміну воєнного конфлікту. Перший підрозділ буде присвячено теоретичним надбанням відомих науковців та філософів щодо сутності військового конфлікту. [25] Другий підрозділ буде зачіпати питання стосовно різних підходів та класифікацій збройних протистоянь, а також вмістить у собі сучасні погляди на проблематику військового конфлікту, також тут буде детально розглянуто основні елементи конфлікту та розкрито поняття «гібридної війни».

Історія людства завжди була багата на такі приклади як конфліктні ситуації між індивідами, протистояння між націями та збройні конфлікти. Саме тому це питання повсякчас являється актуальним для великого кола вчених з різних сфер знань: філософія, історія, психологія, соціологія, політологія, культурологія тощо. [33] Велика кількість науковців, в тому числі й письменників та філософів, від давніших часів до відтепер ретельно розглядають це проблемне питання. Вони роблять спроби щодо узагальнень вже набутих знань, їх систематизації та можливості практично використовувати задля виявлень і запобігань кризових ситуацій. Отож, буде корисним для початку проаналізувати думки науковців стосовно проблематики «воєнного конфлікту», дослідити підходи щодо дефініції військово-політичного конфлікту та його характеристик.

Для того, щоб ретельно та точно визначити тлумачення, почнемо розгляд терміну «воєнного конфлікту», взявши за основу дане явище в сфері соціології. Проблематика військового конфлікту знаходилась на розгляді у філософів майже з самого початку її утворення. [38,40] Можемо назвати таких відомих мислителів як Платон, Арістотель та Геракліт, які ще за

стародавніх часів багато уваги приділяли поняттю конфлікту. Саме ці напрацювання були першою спробою теоретично охарактеризувати роль конфліктів в житті людей.

Найперші роботи філософів стосувалися питання війни як такого процесу, що являється найбільш гострою формою конфлікту. В той час також була поширена думка про те, що війна має і певний «природний стан». Тобто без війни неможливий подальший розвиток людства, а саме тому процес війни буде нескінченним. За такою логікою поняття політичного та військового процесу розглядається певним чином і як позитивне явище, яке стимулює суспільство до прогресивних змін. Наприклад, один із античних філософів того часу Геракліт дотримувався наступної думки з даного питання: «війна – батько всього, цар всього». [44] Таким чином, конфлікти за розуміння філософа є стимулюючою силою, джерелом розвитку, а саме тому не можуть характеризуватися лише як деструктивна та хаотична сила. Конфлікти, у розумінні Геракліта, - це одна з речей, яка потрібна для існування суспільства загалом.

Проте, варто зауважити, що немало робіт було присвячено і негативній ролі війни. Наприклад, як до найбільшого зла до неї відносилась ціле плеяда античних мислителів: Епікур, Арістотель, Платон. В їх інтерпретації винятками були лише військові конфлікти, основною задачею яких була оборона, адже вони покликані захищати населення країни та її територіальну цілісність. Війни, що на меті мали завоювання чужих територій, засуджувалися філософами, адже такі дії мають злочинний характер та приводять до страждань мирне населення.

Глибинний аналіз у розгляді питання «конфлікту» був наявний в роботах Арістотеля, який намагався типологізувати конфлікти: знайти джерела їх виникнення та першопричини утворення. В своїх роботах вчений доходить того висновку, що причиною військових протистоянь є кілька основних факторів:

- суттєві розрізнення між культурами;
- відмінності людських поглядів на одні й ті самі речі;
- територіальні суперечки;
- ведення боротьби за розподіл та утримання влади;
- несправедливий розподіл серед населення матеріальних благ;
- непримиренність та неузгодженість дій між лідерами держав. [29]

В своїх роботах Арістотель зазначав наступне: «Різного типу відмінності зумовлюють виникнення розбрату...», «той, хто став причиною могутності держави, - всі вони піднімають чвари. Адже починають чвари або ті, хто заздрить їх почесному становищу, або вони самі внаслідок досягнутої ними переваги не бажають залишатися в рівному становищі з іншими».

Як соціальне явище конфлікт почнуть розглядати трохи згодом, це відбудеться за часів Середньовіччя. В цей період науковці будуть аналізувати поняття «військового конфлікту» крізь призму вчення, головним предметом якого постає фігура Бога, – теологію. [23] Тому не дивно, що в цей період будуть домінувати ідеї щодо переваги мирного стану, вчені будуть аналізувати військові конфлікти та все більше уваги приділяти щодо їх запобігання та уникнення. Головною причиною військових конфліктів за часів Середньовіччя будуть вважатися соціально-економічні чинники, особливо, значна соціальна нерівність серед населення.

Однак, як в епоху античності, так і в період епохи Відродження, існували різні думки на тему ролі конфлікту в суспільстві. Наприклад, відомий італійський політичний діяч Ніколо Макіавеллі у своїй роботі «Державець» зазначає, що конфліктна ситуація може являти собою позитивне явище, якщо своїм виникненням призведе до змін форм державного устрою на краще. [27] Він розглядає явище конфлікту як одного з позицій гуманізму та називає конфлікт одним з типів політичних інструментів. Головна причина щодо утворення конфліктних ситуацій в

основному виражалась, на думку автора, в егоїстичній природі індивідуума. Н. Макіавеллі вважав, що людина буде постійно прагнути до багатств, задоволення свої матеріальних проблем, нажив, а отже буде неправильно керувати державним апаратом, використовуючи блага посади на особисту користь. Варто розглянути також погляди Френсіса Бекона, який так само виокремлював кілька факторів, які могли би спричиняти появі конфліктної ситуації. Він також дотримувався соціально-економічного пояснення щодо природи виникнення подібних ситуацій, називаючи бідність населення однією з найголовніших причин, яка провокує конфліктну ситуацію. [31] Складне матеріальне становище спричиняє появу незадоволених мас, які стануть майбутніми бунтарями та зачинателями протестів. Ф. Бекон писав і про те, що неправильні дії лідера країни або державців, їх ігнорування проблем населення, свавілля, використання влади лише задля задоволення власних забаганок та примх еліти, також нерідко приводять до появи кризових ситуацій. [26] В своїй праці «Есе про громадянське й моральне життя» філософ робить спроби проаналізувати військовий конфлікт та підкреслити важливість того, щоб його уникнути. В той час збройні протистояння були дуже поширені в країнах Європи, в тому числі в Англії.

Для того, щоб уникнути появи агресивно налаштованих верств населення Ф.Бекон виводить ще і наступні умови: 1) запобігати появі харизматичного лідера серед бунтівників, які налаштування чинити заколот, аби вони не змогли організуватися на рішучі дії; 2) наявність оточення лідера країни має містити такий склад помічників, які в змозі швидко відреагувати на повстання; 3) третє і найголовніше – усунення першопричин виникнення конфлікту, а отже великої майнової нерівності, соціально-економічної диференціації серед населення, необхідність у розвитку економічної сфери. [45]

Поняття «війни» також розглядав і німецький філософ І. Кант, відводячи йому вагому роль у своїй праці «До вічного миру». Тут роль війни

зводиться до явища соціально-політичного, а також являє собою природний стан взаємодії людей, оскільки саме наявність факту співіснування індивідів являє собою найголовніший конфліктогенний чинник. Виходячи з таких міркувань, причина для агресії та ворожих дій буде наявна повсякчас. В цій же праці І. Кант, продовжуючи міркування грецьких мислителів, говорить про те війна – це зло, загарбницькі дії та наміри захоплення чужих територій не можуть бути виправданими, і в той же час, держава має право себе захищати. На його думку не можна вести війни підлими способами, І.Кант в своїй роботі говорить про «справедливу війну». Незважаючи на те, що саме поняття війни розглядається як суспільний природний стан, І. Кант зауважує, що в довготривалій перспективі в стані війни жодне суспільство перебувати не зможе.

Більш рухливе дослідження поняття військового конфлікту почалось вже у двадцятому столітті. В цей час виникають різноманітні концепції, адже в період ХХ століття все більше країн стає використовувати зброю для вирішення суперечностей. [24, 25] До ХХ століття в роботах та працях мислителів буде використовуватися лише термін «війни», являючи собою в науці пріоритетне значення. Однак, все зміниться після Другої світової війни, в цей час на арену виходять такі поняття як «збройний конфлікт» та «воєнний конфлікт», що будуть позначати певні процеси, в яких застосовується воєнна потужність. Найбільш широке розповсюдження термінів почнеться приблизно наприкінці 80-х років.

Зокрема слід виділити внесок на рахунок дослідження політичного конфлікту такого відомого соціолога французького походження як Гастона Бутуля. Він став засновником науки полемології – нового напрямку у дослідженні конфліктів. В Парижі він заснував Французький інститут полемології (1945 рік). Можна виділити два способи розгляду полемології:

- вузький – французький напрям соціології війни;

- широкий – загальні теоретичні надбання щодо розгляду терміну війни, де на меті є виявлення прихованих джерел агресивності соціальних структур та суспільства, що і спричиняють породження військових процесів.

Головним питанням, на яке будуть спробувати знайти відповіді полемологи звучить як: «чому саме в суспільстві в певний історичний відрізок можуть починатися військові дії?». [30] Французький соціолог Г.Бутуль притримувався такої думки, що завдяки соціологічного аналізу відкривається можливість щодо розуміння передумов конфлікту – «симптомів», які виникають на початку і тим самим попереджають про наявність протиріч.

Американський соціолог Кеннет Боулдінг також створив власну концепцію щодо розгляду конфліктів, яку осмислив у своїй роботі «Конфлікт і захист: загальна теорія». Тут він запропонує нову загальну теорію конфліктів, де буде припускати, що війна і причини виникнення збройних протистоянь будуть усунені лише при розумінні поняття природи конфлікту. Щоб були вжиті міри та заходи для нейтралізації конфлікту, по-перше, слід зрозуміти суть загрози. Можна розглядати конфлікт і як певну універсальну категорію, що виникає в багатьох процесах життя. [21] Незалежно від умови та сфери виникнення, конфлікт здебільшого має однакові складові та ті самі елементи, схожі етапи розвитку та способи подальшого врегулювання. Така особливість може пояснюватися особливою формою взаємодії та поведінки людини, її характером. К. Боулдінг припускав, що індивід дуже часто використовує для досягнення своїх цілей будь-які методи, в тому числі жорстокі та насильницькі, а саме тому більшість процесів у соціумі будуть мати конфліктні елементи. В рамках даної теорії термін «збройного конфлікту» - це один із видів соціального конфлікту, сторони якого намагаються отримати бажане в рамках своїх інтересів із запобіганням військової сили. Вчений був дуже стурбований тим фактом, що система

постійного стримування може бути єдиним ключем до примирення сторін і встановлення миру через те, що система стримування має певні ризики. Основа полягає в тому, що може відбутися різке загострення конфлікту на стрімке зростання військової загрози, адже актори суб'єкти конфлікту будуть хотіти отримати «верх» і зменшити свою вразливість. [25] Наприклад, нарощуючи військовий потенціал країни в гонці озброєння, що являє собою надзвичайно небезпечний процес за часів розвитку технологій.

Варто назвати кілька факторів, які можуть перешкоджати можливості зробити конфлікт підконтрольним: 1) незмога виявити конфлікт своєчасно; 2) ігнорування конфліктних процесів; 3) неправильне розуміння суті конфлікту, а отже неправильно прийняті заходи щодо його врегулювання. [39]

Тепер розглянемо більш детально визначення дефініції військового конфлікту. Насамперед, збройний конфлікт від війни вирізняється тим, що війна є фактично оголошеною, а також при такій ситуації відбувається повне припинення будь-яких дипломатичних відносин між країнами. Не менш вагомою відмінністю буде статус суб'єктів конфлікту. [33, 39] Війна може чинитися лише між групами держав або державами, а збройний конфлікт може характеризуватися як громадянською війною, так і певним загостренням відносин та протистоянням окремих угруповань всередині країни і т.д. Тим більш, війна зазвичай спричинює трансформацію державного апарату і призводить до суттєвих (докорінних) переворотів в соціальних структурах, змінює роль важливих інститутів та інституцій, які через військовий стан починають специфічно функціонувати та виконувати інші завдання.

Законодавство України про національну безпеку встановлює певні види збройних конфліктів за територіальною ознакою:

- 1) міжнародні – тоді, коли конфлікт відбувається між двома країнами;

2) внутрішні – тоді, коли конфлікт проходить в межах державного кордону однієї країни, як правило, відбувається між ворогуючими сторонами. Такі конфлікти також часто можуть схвалюватися ззовні. [19, 20]

Взявши до уваги як зарубіжну, так і вітчизняну літературу, ми можемо виділити ще одне поняття: «воєнно-політичний конфлікт». Наразі і тут дослідники не мають однакової думки. Наприклад, український політолог та конфліктолог Г.Перепелиця пропонує здебільшого керуватися поняттям «воєнно-політичного конфлікту», коли мова йде про конфліктні ситуації всередині та між державами, адже тут головним предметом буде вирішення суто політичних розбіжностей у поглядах. [42] Таким чином, поняття можна тлумачити через такі ознаки як вживання військової потужності, елемент соціальної взаємодії, політичні суперечності у найгострішій формі. Даний тип конфлікту може відрізнятися такими основними ознаками, що є двома сторонами специфічної сутності конфлікту: воєнне й політичне; а також станом неподільності політичного володарювання.

Дефініцію військового конфлікту визначає і підручник «Політологія», де авторами виводиться наступне трактування: «Всі види організованих форм збройних сутичок соціальних сил як в середині держави, так і на міждержавному рівні, або між коаліціями держав, які характеризуються достатнім рівнем керованого політичними намірами сторін збройного насильства, переходом від мирних до мілітарних способів соціально-політичної діяльності, неминучими жертвами серед військових і цивільних осіб та руйнаціями». [45]

Проаналізувавши безліч підходів, поглядів та спроб трактування з наукових праць мислителів та методичної літератури, я більш детально визначилась щодо сутності змісту термінів «війни», «воєнного конфлікту» та «збройного конфлікту». Змогла проаналізувати їх спільні та відмінні риси, ознайомилася зі способами класифікації та типології, а отже, глибше осмислила проблемне питання.

2.2. Класифікація військових конфліктів.

Особливе місце у вивченні військових конфліктів займає класифікація. У своїй роботі дослідники різних галузей знань пропонують власні типології розмежування війн і військових конфліктів. Загалом, існують такі причини класифікації:

- за масштабами (глобальні, регіональні та місцеві);
- за тривалістю (поділяються на довготривалі та перехідні);
- за напругою (конфлікти високої, середньої та низької інтенсивності) (Low-Intensity, n.d.).

Розберемо більш детально останній підхід до класифікації, який, представлений у статті Ітана Гілбоя «Медіа та вирішення конфліктів: основа для аналізу» (2009).

Конфлікти високої інтенсивності мають такі особливості:

1. насильство характеризується міждержавними війнами;
2. застосування всіх видів зброї (у тому числі ядерної);
3. бойові дії ведуться по всій території противника. [36, 37]

Прикладом є Перша і Друга світові війни або Корейська війна 1950-53 років.

Конфлікти низької інтенсивності, що відбуваються в межах однієї держави на одній географічній території, характеризуються:

1. підривною діяльністю (може проявлятися у формі терактів), обмеженим застосуванням насильства або без прямого застосування військової сили;
2. асиметрія (сторонами конфлікту можуть бути недержавні іррегулярні угруповання проти регулярних державних армій);
3. хвилі інтенсивної дії змінюються періодами без застосування насильства.

У 1990-х роках Міністерство оборони США визначило конфлікти низької інтенсивності як військово-політичні протистояння між

конкуруючими державами або групами, які можна було б охарактеризувати як мирне змагання між державами. [15]

Конкретні конфлікти можуть змінюватися з часом і переходити від одного типу до іншого, як це сталося під час війни в Іраку 2003 року. Крім перерахованих, існують також конфлікти середньої інтенсивності, які характеризуються:

1. використанням сучасної військової техніки (крім зброї масового ураження);
2. чисельність армії коливається від 50 тис. солдатів до одного мільйона чоловік. [39]

До цього підходу Г. Костенко пропонує віднести невирішені конфлікти чи «жевріючі». У військовій доктрині України (2015) зазначено, що військовий конфлікт може мати форму війни, яку можна визначити як конфлікт високої інтенсивності, регіональні та локальні війни (конфлікт середньої інтенсивності) та збройний конфлікт (конфлікт низької інтенсивності).

Українським дослідникам відоме й питання типології військових конфліктів. Таким чином, Г. Костенко (1999) розробив ґрунтовну класифікацію. Він пропонує розрізняти конфлікти за характером політичної мети. За цим критерієм розрізняють три види:

- війна за гегемонію (встановлення домінування на глобальному чи локальному рівні);
- війна за територію (завоювання нових територій або отримання контролю над окупованими);
- змішаний тип (може мати як першу, так і другу мету). [37]

Крім типів, дослідник також виділяє два види конфліктів – оборонний і наступальний. Мета першого – протистояти агресії ворога, другого – бути агресором.

Аналізуючи наукові дослідження з типології, звернемося до ідеї поколінь військових конфліктів, розробленої в рамках теорії класичних війн у 80-х роках.

Враховуючи засоби ведення війни, полемісти розрізняють чотири покоління війни, а також концепцію гібридної війни:

- війна першого покоління: гладкоствольної зброї, яка характерна для періоду наполеонівських битв;
- другого покоління: використання нарізної зброї та залізничних сполучень (Перша світова війна);
- третього: важка бронетехніка, авіація, нова військова техніка (з 1918 до кінця ХХ ст., включаючи Другу світову війну);
- четвертого: технічні інновації - керована зброя, дистанційно керовані пристрої та роботи, керований комп'ютером зв'язок, мережі інформації та спостереження.

Вільям Лінд зробив висновок, що війна 3-го покоління була більше відзначена впровадженням нових ідей, ніж застосуванням нових технологій (наприклад, стратегія блицкригу під час Другої світової війни, маневрування військовими силами). Ідея четвертого покоління воєн була висунута в 80-х роках минулого століття. Цей тип військових конфліктів ще більше базується на нових ідеях, ніж війни попереднього покоління, крім того, характеризується використанням інноваційних технічних засобів, особливо велика роль відводиться інформаційній складовій. Тероризм, спрямований на вбивство мирного населення, також вважається важливою складовою таких конфліктів.

Український дослідник Г. Костенко модернізував класифікацію, запропонував розрізняти сім поколінь військових конфліктів залежно від засобів збройної боротьби: п'яте покоління характеризується використанням ядерної зброї, шосте – високотехнологічної зброї, сьоме покоління характеризується використанням біотехнічної зброї. [11, 12]

Значний внесок у питання типології та класифікації зробив Г. Перепелиця. Він запропонував новий підхід до систематизації військово-політичних конфліктів, заснований на розгляді предмета конфлікту.

Об'єктом можна вважати певну зацікавленість сторін конфлікту в різних проблемах, предметах чи процесах у політичній сфері, на основі яких виникають протиріччя. Відповідно виділяють шість предметних типів військових конфліктів: територіальні, соціальні, економічні, державно-інституційні, ідеологічні, культурні.

Протиріччя в територіальному конфлікті – це встановлення влади на певній території. Яскравим прикладом є конфлікт у Придністров'ї 1990-х років. Джерелом державно-інституційного конфлікту є державні інститути та апарат, що здійснює політичну владу. [27, 29] Особливістю економічного, військового та політичного конфлікту є прагнення до здійснення влади над економічними ресурсами та матеріальними цінностями. Культурні конфлікти викликані протиріччями, що виникають між соціальними групами різних культур. Останній тип є ідеологічним, що може суперечити релігійним, етнічним або расовим упередженням, які використовувалися правлячими групами під час здійснення влади, включаючи конфлікт 1998 року в Косові та війну на Кіпрі.

Значний внесок у розуміння причин двох останніх типів військово-політичних конфліктів та перспектив розвитку зробив Семюел Гантінгтон, американський політолог, дослідник Гарвардського університету. У книзі «Зіткненнях цивілізацій» він поділяє світ на дев'ять цивілізацій: західну, латиноамериканську, африканську, ісламську, синайську, індуїстську, православну, буддистську та японську, включаючи «лінії розломів». «Лінії розломів» — це межі цивілізацій, які знаходяться в інтересах конкуруючих цивілізацій або мають нестабільні сфери впливу. [9]

Саме на них можуть виникати нові глобальні конфлікти. Гантінгтон, зокрема, вважає, що цей факт спричинив конфлікт в Україні, оскільки наша країна знаходиться на такій «лінії розлому». Україну населяють великі групи

людей, які ідентифікують себе з різними цивілізаціями, і такі країни, на думку автора, мають проблеми зі збереженням територіальної цілісності.

Однак, на думку М. Єніна, військовий конфлікт на Донбасі доцільно розглядати не через цивілізаційний підхід, а як «конфлікт між правлячими класами». Крім того, це підтверджує припущення С. Гантінгтона про те, що основним джерелом конфлікту в Новому Світі буде не ідеологія чи економіка. Він вважає, що домінуючим джерелом конфліктів і великих відмінностей між людством буде культура.

Хоча національні держави залишаються найвпливовішими суб'єктами на міжнародній арені, однак між націями та групами різних цивілізацій відбудуватимуться серйозні конфлікти в глобальній політиці.

Як показує досвід, міжнародні та внутрішні конфлікти, засновані на релігійних і культурних протиріччях, розв'язуються набагато важче, ніж територіальні міжурядові конфлікти. Наприклад, як у випадку з Балканами, де лише насильство та створення сприятливих умов для вирішення конфлікту досягалися лише шляхом іноземного військового втручання.

Тому, вивчивши це питання, слід зазначити, що жоден з розглянутих підходів не є універсальним, оскільки кожен конфлікт має свої специфічні особливості та може поєднувати ознаки кількох запропонованих типів. [35,38] Тому це дає підстави сперечатися про умовну систематизацію військових конфліктів, яку можна використати при подальшому детальному аналізі кожного конфлікту. Вирішення проблеми класифікації військових конфліктів можливе лише з урахуванням як військово-технічної, так і політичної, когнітивно-психологічної, соціальної складових.

Незважаючи на зниження міжнародної напруженості та загроз, проблема військових конфліктів залишається актуальною й сьогодні й потребує уваги науковців. Небезпека гострого військового конфлікту зберігається, тому науковому співтовариству світу надзвичайно важливо зрозуміти природу поточних конфліктів, визначити їх причини, розробити шляхи та стратегії їх запобігання та розв'язання. [24] Тому провідні країни

світу створюють інститути, наукові центри, орієнтовані на вивчення сучасних військових конфліктів. Серед них Міжнародний інститут стратегічних досліджень у Лондоні, Гаазький центр стратегічних досліджень, Стокгольмський інститут дослідження миру, Інститут політики миру та безпеки Гамбурзького університету, Інститут дослідження миру та конфліктів Університету ім. Гранада та Королівський коледж військових досліджень та інші. Особливо в Сполучених Штатах багато університетів, які мають кафедри, які вивчають мир. В Україні також є ряд установ, що займаються вивченням проблем військових конфліктів та їх вирішення, зокрема:

- Національний інститут стратегічних досліджень;
- Національний університет оборони України;
- Інститут історії України НАН України;
- Український інститут воєнної історії;
- Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова;
- Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння та інші.

Дослідники дійшли висновку, що нинішні конфлікти початку XXI століття набули нових характеристик порівняно з попередніми конфліктами. Не можна не помітити, що з розвитком науково-технічних результатів змінюється характер військових конфліктів. [40]

Основною ознакою, що характеризує сучасні конфлікти, є використання конфліктуючими сторонами широкого спектру невійськових методів впливу (економічних, інформаційних, екологічних, соціальних, політичних тощо).

Л. Голопатюк та Р. Тимошенко пропонують трактувати сучасні військові конфлікти як «дії, що здійснюються шляхом поєднання політичних, військових, економічних, інформаційних та міжнародно-правових конфліктних сценаріїв для досягнення військово-стратегічних цілей». Автори

виділяють ряд особливостей, які відрізняють їх від традиційних військових конфліктів, а саме:

- відсутність чітких меж початку і кінця;
- суб'єктами конфлікту можуть бути не тільки держави, а й різні терористичні угруповання, впливові суб'єкти господарювання, олігархічні клани тощо;
- ускладнення визначення джерела конфлікту;
- бої за допомогою «зелених чоловічків» — військових, походження та приналежність яких виявити дуже важко;
- застосування на всіх етапах інформаційної війни психологічного тиску.

Аналізуючи науково-методичну літературу, ми дійшли висновку, що сучасний конфлікт характеризується такими характеристиками, як:

- швидкий розвиток подій і швидкі переходи від стану спокою до різкої ескалації із застосуванням військової сили;
- використання новітніх технологій та високотехнологічної зброї.

Крім того, військова доктрина України (2015 р.) передбачає такі ознаки сучасних конфліктів:

- підвищення ролі політичних, економічних та інформаційних засобів масової інформації під час підготовки та під час військового конфлікту;
- підвищення ролі інформаційно-психологічних операцій у досягненні цілей військових конфліктів;
- створення коаліційних і багатонаціональних сил;
- залежність від політичного рішення про участь у військовому конфлікті громадської думки на національному та міжнародному рівнях;
- збільшення частки дій у повітряному просторі та розширення їх масштабу;
- постійне вдосконалення форм і методів збройної боротьби, зокрема асиметричних дій;

- широке застосування новітнього озброєння та техніки, високоточної зброї, авіаударів, розвідки та радіоелектронної боротьби;
- підвищення ефективності та якості керівництва в результаті переходу на глобальні інтегровані автоматизовані системи управління військами та зброєю;
- високий ступінь одночасного знищення військ і об'єктів на всю глибину бойових дій, широкий і швидкий маневр військ (сил) і вогнем, застосування мобільних угруповань військ (сил) (Військова доктрина, 2015).

Висновки до розділу:

Другий розділ роботи був присвячений глибинному дослідженню таких термінів як «війна», «воєнний конфлікт», «воєнно-політичний конфлікт» та «збройний конфлікт». Проаналізувавши різноманітні першоджерела видатних мислителів з приводу цього питання, можна з'ясувати, що допоки не існує єдиного визначення суті військово-політичного конфлікту. Однак, погляди мислителів дуже часто збігаються в деяких аспектах, що вказує на спільні риси чи однакові складові перебігу конфлікту.

У першому підрозділі було розглянуто погляди античних мислителів та філософів епохи Відродження, а також деяких сучасних вчених. Кожен із них виводив як негативні, так і позитивні сторони конфліктної ситуації, яка може стимулювати суспільство до рішучих дій змінити політичну систему на краще. Стан війни також як засуджувався, так і визначався деякими науковцями як певний природний стан існування суспільства, яке неможливе без сутичок.

В розділі також були проаналізовані погляди на характер виникнення конфлікту та наведенні способи його запобігання та вирішенню, за основу було взято роботи таких відомих філософів як Арістотель, Геракліт, Платон, Н.Макківаелі, Ф.Берг та ін.

Можемо стверджувати, що вже не перше століття поняття «конфлікту» та можливості його припинення цікавлять багатьох вчених, а отже з'являються все нові і нові концепції, які доповнюють та розширюють одна одну.

Другий підрозділ включає в себе аналіз типологізації та класифікації конфліктів, а також тут будуть представлені погляди на проблемне питання таких науковців як І.Гілбоа, Г.Костенко, В.Лінд, Г.Перепелиця, С.Гантінгтон, М.Єнін, Л.Голопатюк, Р.Тимошенко.

Тут з'ясуємо, що конфлікт не має сталого стану, він може змінюватися та переходити від одного типу в інший. До прикладу, як це сталося в Іраці в 2003 році. Також на прикладі конфлікту у Косові в 1998 році та війні на Кіпрі, з'ясуємо типолонізації конфліктів, відносячи їх до ідеологічних. Придністрокський конфлікт, що виник в 1990-х роках, в свою чергу, може слугувати прикладом територіального конфлікту.

Загалом вирізняють такі типи воєнних конфліктів:

- культурний,
- ідеологічний,
- соціальний,
- економічний,
- територіальний,
- державно-інституційний.

Цікавими будуть погляди С.Гантінгтона та М.Єніна, адже науковці в своїх роботах також приділяли увагу питанню України.

РОЗДІЛ 3: ПРОБЛЕМИ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ НА ТЕРЕНАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ.

3.1. Аналіз збройного конфлікту на сході України.

Конфлікт у сучасному глобалізованому світі вкрай небажаний. Вони (терористичні та збройні) не лише руйнують інфраструктуру, у тому числі соціальну, але й створюють сприятливі умови для зростання злочинності, торгівлі людьми, нових конфліктів та бідності, що унеможлиблює надходження інвестицій, а отже й економічний розвиток. У цьому контексті цікаво розглянути причини збройного конфлікту, який розгорнувся між Росією та Україною в Донецькій та Луганській областях і отримав назву Антитерористичної операції (АТО).

Сьогодні сучасні військові конфлікти в науковому середовищі вважаються «гібридними війнами». Особливо актуальним і суперечливим цей термін став після анексії Криму та військового конфлікту на Донбасі.

Автори монографії «Гібридна війна: In Verbo Et In Rahi» пропонують таке визначення: масове знищення, а також інформаційна, психологічна та пропагандистська війна з використанням новітніх інформаційних та медіатехнологій.

В. Горбулін, директор Національного інституту стратегічних досліджень, трактує цей термін як «військові дії, що здійснюються шляхом поєднання військових, квазівійськових, дипломатичних, інформаційних, економічних та інших засобів для досягнення стратегічних цілей». [41, 42]

Теоретичні основи явища гібридної війни досліджували в різний час експерти світового рівня – Ф. Хоффман, Дж. МакКуєн, Д. Кілгаллен. Термін з'явився в документах з безпеки США (Стратегія національної оборони США, звіт про оборону Пентагону тощо) на початку 21 століття.

Зокрема, вперше він був згаданий у промові американського генерала Джеймса Меттіса 8 вересня 2005 року. «Гібридні війни поєднують різноманітні форми ведення війни, включаючи використання традиційної,

нетрадиційної тактики та недержавних (нерегулярних) воєнізованих формувань, організацію терористичних актів шляхом масового насильства та примусу та злочинних безладів». [37, 38] Аналізуючи наведені твердження експертів, ми маємо підстави зробити висновок, що гібридна війна – це новий спосіб ведення конфлікту, що характеризується поєднанням військових і невійськових (інформаційна пропаганда, економічний та психологічний тиск тощо) заходів для досягнення стратегічної цілі.

Незважаючи на те, що військова агресія Російської Федерації, яка називається «гібридна війна», триває в Україні з 2014 року, в офіційних документах на національному та міжнародному рівні, особливо в основних державних документах, які є частиною національної безпеки (Закон України «Про Національну безпеку України», Воєнна доктрина України), немає визначення поняття.

Таким чином, єдиний термін «гібридна війна» зустрічається в Стратегії національної безпеки України від 26 травня 2015 року: забезпечення готовності держави, її економіки та суспільства до захисту та відбиття зовнішньої агресії в усіх формах і проявах «війни», підвищення рівня обороноздатності держави є ключовим пріоритетом політики національної безпеки (Національна стратегія, 2015). [37]

«Військові події на Донбасі та анексія Криму показали невідповідність вищого керівництва до сучасних конкретних загроз гібридної агресії та викликів національній безпеці із застосуванням специфічних соціальних технологій, 21 спроби протидії, які були неефективними». Незважаючи на актуальність проблеми, існує дуже мало глибоких наукових досліджень, що вивчають феномен гібридної війни.

Серед виданих – підручник «Російська гібридна війна: від доктрини до тактики» В. Маркітанова, О. Рибщуна, Ю. Столяра; колективна монографія Інституту стратегічних досліджень «Світова гібридна війна: Український фронт» за редакцією В. Горбуліна; монографія «Гібридна війна: in verbo et in rari» за редакцією Р. Додонова, аналітичний документ «Гібридні загрози

Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і Східного партнерства» за редакцією В. Мартинюка.

Український вчений В. Мандрагель зазначає, що, на думку багатьох експертів, матеріальні особливості гібридної війни були визначені в теорії війн четвертого покоління В. Ліндом. Крім того, підсумковий документ Міжпарламентської конференції Європейського Союзу про Спільну зовнішню політику та політику безпеки та Спільну політику безпеки та оборони 4-6 березня 2015 р. (Рига) посилається на територію війни четвертого покоління. У пункті 39 сказано, що нові виклики безпеки, пов'язані з війнами 4-го покоління, – це гібридна війна, що є поєднанням звичайних і незвичайних військових методів, елементів кібер-, економічної та інформаційної війни та політичного тиску». [25]

Щоб глибше зрозуміти причину назви військового конфлікту на сході України – Антитерористична операція (АТО), наведемо визначення тероризму та його видів. Тероризм (від лат. *terror* — страх, залякування) є, таким чином, формою політичного екстремізму, застосування чи загрози найжорстокіших методів насильства, зокрема фізичного знищення людей, залякування урядів і населення для досягнення певних цілей. Існують такі види тероризму: «хімічний, біологічний, сільськогосподарський, інформаційний, кібертероризм; електромагнітні; телефонні, поштові та інші види». У науковій літературі часто згадуються різні причини тероризму. [44, 45] Наприклад, причиною тероризму називають те, що людство складається з чотирьох типів розумних істот. Цей факт нібито викликає жорстокість у світі. У той же час генетики та антропологи довели, що всі люди в даний час належать до 433 одного виду - розумна людина, інший вид розумних живих істот неандертальців вимер близько 28 тисяч років тому.

Тому до таких публікацій слід ставитися з обережністю. У конфлікті між Російською Федерацією та Україною – державний тероризм – коли держава виступає як носій тероризму через свої спеціальні структури. Тобто, з формальної точки зору, дії озброєних людей, які захопили центральні

органи влади та військові частини на сході України та в АР Крим, одразу підпадають під визначення тероризму.

Визначимо причини та умови конфлікту, всього їх 16, найважливішими є наступні:

1. Конфлікт виникає як продовження затяжного конфлікту; у країні, де в минулому був конфлікт, ймовірність його повторення під час економічної, соціальної та етнічної диференціації та розшарування значно зростає.

2. Бідність через низькі доходи. Бідні звертаються до незаконних джерел доходу, причетні до організованої злочинності, екстремізму та тероризму.

3. Незгода більшості населення у соціальному розшаруванні суспільства; нелегітимність соціальної нерівності та придушення прав людей знижують рівень їхньої суспільної свідомості, лояльності та комфорту по відношенню до суспільства.

4. Високий ступінь залежності від експорту окремих первинних товарів; Часткове припинення надходження, обмеження та неможливість його експорту можуть дестабілізувати національну економіку, посилити бідність, внутрішню напруженість і викликати конфлікти.

5. Висока залежність від імпорту сировини та енергії; їх відсутність або відсутність доходу може призвести до ослаблення влади без належної політичної підтримки, нестабільність політичної системи та/або нездатність влади контролювати територію або втрата контролю над частиною території, де може переважати насильство, організована злочинність тощо.

6. Нерівномірний розподіл коштів, що посилює регіональну диференціацію та збільшує рівень бідності в окремих регіонах країни.

7. Незгода народу з методами правління; опозиція авторитарним чи деспотичним правителям і антидемократичним режимам.

8. Ігнорування або порушення прав людини та громадянських свобод може викликати невдоволення дискримінованого населення та призвести до примусового повернення законних прав.

9. Високий рівень безробіття серед молоді, неможливість самореалізації викликає розчарування та підсилює її радикальні переживання. В результаті молоді люди стають членами воєнізованих чи бандитських угруповань чи терористичних організацій, що дає їм єдину можливість працювати та самореалізуватися.

10. Вторгнення організованої злочинності в органи влади.

11. Сепаратистські тенденції, спрямовані на руйнування цілісності держави.

Проте, виходячи з мирного досвіду існування незалежної України протягом майже 23 років, наявність навіть кількох із перерахованих вище причин конфлікту може не призвести до збройного конфлікту. [43] Крім того, у багатьох випадках для запобігання конфліктам українське суспільство часто йшло на несправедливі компроміси (щодо функціонування державної мови, інформаційних просторів, базування Чорноморського флоту Росії тощо). Конфлікт почався лише тоді, коли керівництво Російської Федерації, яке скористалося нестабільністю влади в Україні під час Революції Гідності в лютому 2014 року, за допомогою свого спецпідрозділу почало анексію Криму, південних і східних регіонів України («зелені чоловічки»). [13] Тим більше, що в Криму було мало спроб протистояти окупантам. У Донецькій та Луганській областях саме нерішучість винних у застосуванні сили проти терористів призвела до розгортання повномасштабного військового конфлікту.

Основною причиною нинішнього конфлікту на сході України є втручання Російської Федерації у внутрішні справи України. Але за відсутності другорядних причин конфлікт не виник. Це такі причини:

- бідність через низькі доходи;
- розбіжність більшості населення у соціальному розшаруванні суспільства;
- високий рівень безробіття серед молоді;
- вторгнення організованої злочинності в органи влади;

- сепаратистські тенденції, спрямовані на руйнування цілісності держави.

3.2. Висвітлення ролі ЗМІ щодо врегулювання конфлікту на Донбасі.

Аналіз ролі ЗМІ у вирішенні конфліктів потребує дослідження не лише традиційних медіа, а й нових, таких як соціальні мережі та інтернет-видання, оскільки вони суттєво змінили характер комунікаційних процесів через їх територіальне поширення та загальну доступність. Як зазначають А. Бріггз та П. Коблі: «нові технології породжують не лише нові типи медіа, а й нову аудиторію». Саме вони можуть залучати нові групи, інституції і навіть держави, які можуть допомогти у вирішенні конфліктів. Однією з характеристик, що супроводжує розвиток сучасного суспільства, є швидке зростання значення інформаційних технологій. Дослідники пов'язують глобалізацію з конфліктом: вони стверджують, що розвиток комунікацій, комунікаційних технологій та ЗМІ змінив природу конфліктів, способи їх вирішення та розв'язання. Поява нових ЗМІ, широке використання Інтернету дає можливість висвітлювати події в режимі реального часу, надавати населенню миттєвий доступ до інформації. [12, 13]

Крім того, це породило нові текстові медіа та зворотній відгук. Відомий американський дослідник Г. Ласвел виділяє три основні функції, які надають ЗМІ:

- екологічна оцінка (інформація);
- відволікання;
- культурна передача.

У своїх роботах Луманн (комунікативна теорія) та Блондель (2003) насамперед наголошують на комунікативні функції: ЗМІ – це простір для спілкування, обміну інформацією між різними соціальними групами. [30] Згідно з дослідженнями американських вчених, під час війни ЗМІ стають дуже вразливими, оскільки військові та політики використовують ЗМІ для поширення ідей, які можуть бути їм вигідні.

Вони не лише стають засобом інформації та комунікації, а стають повноцінними механізмами та політичними інструментами. Особливий

акцент на цьому слід зробити в контексті конфлікту, оскільки більшість із ЗМІ належать політичній та економічній еліті.

Антоніо Грамші писав у «Тюремних зошитах» (1926-1937) про роль ЗМІ в політичних процесах. На думку автора, правлячий клас не здатний тривалий час підтримувати стабільність у суспільстві лише шляхом фізичного примусу, тому має отримати суспільну згоду, здобути легітимність. [40] Тут ЗМІ є одним із ключових інститутів гегемонії. При цьому головна функція ЗМІ – не інформування, оскільки вони стають простором, де ведеться боротьба за право формувати громадську думку. У свою чергу, це призводить до поширення в суспільстві системи норм, цінностей і переконань, які сприяють легітимності існуючого суспільного ладу. «Військовий конфлікт впливає на всі сфери суспільства, у тому числі на ЗМІ, і змінює медіадискурс». Культура війни принципово відрізняється від культури миру», – каже український філософ Сергій Дацюк. ЗМІ також відіграють значну роль. ЗМІ як єдине з найважливіших інструментів інформаційної війни можна використовувати для маніпулювання фактами та створення образів сторін конфлікту.

Крім того, широко використовується ґрунтування і обрамлення. Технологія праймінгу полягає в тому, щоб актуалізувати в свідомості аудиторії асоціації, пов'язані з темою, яку висвітлюють ЗМІ. Зокрема, це не суто негативне явище. Бо увага та інтерес глядача до повідомлення ЗМІ багато в чому залежить від його попереднього досвіду та знання проблеми. Важливо в контексті цієї роботи розглянути технологію обрамлення. У соціології ця методика була вперше розглянута Ірвіном Гофманом у його книзі «Аналіз фреймів: нарис організації повсякденного досвіду» (1974). Автор вбачає роль 32 фреймів у контекстуалізації соціальних взаємодій, надаючи їм подвійний характер. [14]

Гофман виділяє чотири аспекти кадрування: створення цінності; процес іменування та категоризації; побудова символічних значень; особи учасників.

Дослідниця Двора Яноу пропонує об'єднати два останні аспекти в один і підкреслює «підтекст через розповідь».

У медіасфері найважливішими механізмами фреймування є іменування та категоризація, оскільки саме через них формується ставлення аудиторії до подій чи об'єктів. Дослідники Г. Косицький та З. Пан вважають, що рамки, які використовуються для формування новинного дискурсу, можна подати у чотири категорії: синтаксична структура, сценарна структура, тематичні та риторичні структури. [37] Крім того, особливий акцент слід зробити на лексиці, оскільки в журналістиці також прийнято приписувати маркери та висловлювати судження, які спотворюють реальність і представляють особливе ставлення до події чи об'єкта.

Якщо взяти для прикладу військовий конфлікт на Донбасі, то можна побачити, що коли він висвітлюється в новинах, українські журналісти часто використовують для характеристики учасників конфлікту такі фрейми: «терористи», «нападники», «ворожі диверсанти» та інші. Крім того, важливу роль у висвітленні конфліктів відіграє спосіб донесення повідомлень. Для країни в конфлікті надзвичайно важливо, як і які новини подають у ЗМІ. Адже вони можуть бути деструктивним фактором, що викликає почуття страху, або стати позитивним, що сприяє поінформованості громадськості щодо таких питань: шляхів вирішення конфлікту та заходів, що вживаються для цього. Так само, як в Україні не існує стандартів регулювання ЗМІ у зв'язку з військовими конфліктами та інформаційною агресією, журналістам часто доводиться розробляти власні стандарти для висвітлення подій навколо військового конфлікту на Донбасі на основі власного досвіду, знань і навички. Тому необхідно розглянути концепцію «журналістики миру», запропоновану норвезьким соціологом Йоханом Галтунгом. Він є значущою фігурою в дослідженні миру та конфліктології. Перші роботи теорії були висвітлені в статті «Структура іноземних новин» (1965), в якій він разом із співавтором Марі Руге критикували традиційне висвітлення проблеми конфлікту в новинах. Автори звернули увагу на те, що навіть у розвинутих

країнах ЗМІ акцентують увагу на негативних подіях, які супроводжують конфлікт, і ігнорують проблему примирення.

Ідею «журналістики миру» підхопили інші дослідники та працівники ЗМІ, особливо журналіст ВВС Джейк Лінч почав активно просувати цю концепцію в 1990-х роках. Його бачення значення цього терміну відображено у заяві про те, що «мирна журналістика – це коли редактори та журналісти вирішують, що повідомляти та як звітувати про це, що створює можливості для суспільства в цілому для розгляду й оцінки ненасильницької реакції на конфлікт». Крім того, згідно з мирною журналістикою, роль ЗМІ у висвітленні конфліктів полягає не тільки в тому, щоб правдиво подавати новини, а й допомагати стабілізувати ситуацію та якнайшвидше встановити мир. Але, за словами Йоганна Галтунга (2002), журналістика миру не є типовою для більшості ЗМІ світу, тому, на відміну від цього поняття, він вводить поняття «військова журналістика», яке акцентує увагу на перевагу демонстрації у новинах насильства та руйнівних наслідків воєнних та збройних конфліктів. Такий спосіб подання новин може спровокувати ескалацію конфлікту, як це сталося в Руанді та Боснії, особливо через радіо та телебачення. [45]

Крім того, більшість існуючих досліджень зосереджується на негативному впливі ЗМІ на висвітлення конфлікту, і лише незначна частина зосереджується на їх позитивній ролі у розв'язанні конфлікту та досягненні миру. Військовий конфлікт у Північній Ірландії є хорошим прикладом ефективності ЗМІ у висвітленні конфлікту. У 1980-х роках британські ЗМІ подавали інформацію односторонньо та упереджено, сюжети не висвітлювали причини конфлікту, що значно ускладнювало участь громадськості через низьку поінформованість та процес пошуку альтернативних шляхів вирішення конфлікту. Але на початку 1990-х років у більшості європейських країн (включно з Великобританією) відбулася низка демократичних перетворень, які торкнулися і ЗМІ. Як наслідок, ЗМІ почали неупереджено висвітлювати події, частково через Кодекс NUJ, який

регулював діяльність журналістів: викладалися погляди, настрої та погляди різних сторін конфлікту. «Якщо гравці не тільки представлені, але й добре ознайомлені з позиціями один одного, ретельно проаналізувавши ситуацію, її походження та причини, можна приступати до розгляду можливих альтернатив вирішення проблеми та відкинути неефективні варіанти. Але такий аналіз може здійснюється за умови повної поінформованості обох сторін».

Досвід країни також свідчить, що вирішення конфліктів є довготривалим процесом, який вимагає дій не лише національних та міжнародних суб'єктів, а й громадянського суспільства в цілому. Як і будь-який соціальний інститут, ЗМІ виконують певні функції, зокрема активну участь у формуванні громадської думки загалом і світогляду окремих людей, а також те, що Н. Луман називає «самопостереженням суспільства»: «спосіб відображення, а також у наш час спостереження другого порядку, а саме спостереження за тим, як суспільство, яке переносить своє самопостереження на функціональну систему ЗМІ, використовує такий спосіб спостереження так, як спостерігають спостерігачі».

Згідно із концепцією Й. Галтунга журналіст повинен висвітлювати не лише події безпосереднього конфлікту, але й представляти думки усіх його сторін, намагатися уникати маніпуляції фактами у своїх повідомленнях, а також виявляти чужі. У цьому випадку проблема самосвідомості ЗМІ, про які повинні усвідомлювати відповідальність за свою діяльність перед населенням.

Крім того, відзначається важливість формування в суспільстві дискурсу миробудування, який полягає у висвітленні новин згідно з концептом журналістики миру, для встановлення спочатку негативного (припинення військових дій), а потім й позитивного миру (за Й. Галтунгом, абсолютна відсутність структурного насильства). Тобто дії ЗМІ мають бути спрямовані на запобігання гострих фаз конфлікту за допомогою зброї або висвітлення шляхів мирного врегулювання конфлікту. У грудні 2015 року Координатор

проектів ОБСЄ в Україні Укрінформ, ГО «Телекритика» та Інститут ЗМІ організували захід «Роль ЗМІ у вирішенні конфліктів: українські реалії» за участю провідних журналістів, соціологів та волонтерів, а також представників інтересів внутрішньо переміщених осіб. Під час дискусії учасники обговорили, як існуючий медіадискурс впливає на рівень конфліктності в суспільстві та які можливості мають українські ЗМІ для «зменшення бар'єрів між різними соціальними групами, які є причиною чи наслідком конфлікту» (Укрінформ, 2015).

Фахівці бачать головну роль ЗМІ у формуванні медіадискурсу, який охоплює широке коло проблем, пов'язаних із конфліктами. Зокрема, вони покладають на ЗМІ відповідальність за включення до порядку денного неординарних тем, злегка висвітлених тем і нових точок зору та «просування» їх для поширення нових тем для обговорення. Після обговорення результатів стеження ЗМІ було зроблено висновок, що український народ в основному отримує інформацію про воїнів АТО, але не має достатньо інформації про угруповання, які причетні до конфлікту на Донбасі (внутрішньо переміщені особи, жителі окупованих територій, волонтери та солдати) (Укрінформ, 2015). Крім національних ЗМІ, необхідно враховувати роль міжнародних ЗМІ, оскільки поява нових ЗМІ (інтернет-видань, соціальних мереж) дає змогу отримувати інформацію з будь-якої точки світу.

Як і національні ЗМІ, міжнародні ЗМІ можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на вирішення конфліктів. Перш за все, необхідно зосередитися на одному з найважливіших аспектів – «ефекті CNN». На початку 1990-х американський телеканал CNN став основним джерелом висвітлення військових подій у світі, в тому числі бомбардувань під час війни в Іраку в 1991 році. Цей факт наштовхнув глядачів на думку, що завдяки перегляду прямих трансляцій дуже швидко вдасться отримати актуальну та об'єктивну інформацію про будь-яку подію. Крім того, політологи та соціологи наголошують на здатності телекомпанії впливати на

рішення, прийняті владою. Наприклад, висвітлення подій у Сомалі в 1992 році (повідомлення про громадянську війну в країні, голод і страждання) викликало ажіотаж і обурення серед американського народу, оскільки президент був змушений підписати указ про запуск гуманітарної операції. Таким чином, суть «ефекту CNN» полягає у висвітленні негативних подій, внаслідок яких населення вимагає від влади відповідних дій для протидії їм. Однак, крім видимих позитивних ефектів цього ефекту, є і негативні моменти. Так, навіть при постійній трансляції конфліктних подій це не завжди сприяє вирішенню конфлікту. Крім того, Блондель (2003) виділяє такі позитивні моменти, які грають міжнародні ЗМІ у розвитку конфліктів в інших країнах. По-перше, оскільки національним ЗМІ часто важко бути незалежними від влади та неупереджено висвітлювати події, у таких випадках міжнародні ЗМІ можуть бути альтернативним джерелом інформації про події. По-друге, це здатність міжнародних ЗМІ впливати на західні уряди у зовнішній політиці, наприклад, надавати фінансову допомогу поселенням. Але в цьому явищі є й негативний аспект: так, він може призвести до припинення фінансової підтримки затяжних конфліктів, які мало висвітлюються в ЗМІ, і фокусування допомоги тим, кому приділяється багато уваги з боку ЗМІ. міжнародних ЗМІ (Блондель, 2003). Але як показує досвід, міжнародні ЗМІ зазвичай дуже мало приділяють уваги чужим конфліктам, акцентуючи увагу на подіях, які зачіпають не лише інтереси сторін конфлікту, а й міжнародного співтовариства, національні інтереси.

Конфлікт на Донбасі залишається однією з найважливіших і найскладніших проблем в Україні. Вирішення конфлікту значною мірою залежить від настрою людей, розуміння ними проблеми. Тому однією з важливих функцій ЗМІ є основний комунікатор повідомлень суспільству, об'єктивне висвітлення новин для подолання соціальної напруги серед населення, а також формування дискурсу, який адекватно відображає реальність. Зокрема, згідно з дослідженням 2015 року, ЗМІ потребують уваги до таких тем, як: потреби людей, які все ще живуть на окупованих

територіях; уразливі групи, які постраждали від конфлікту; кроки до примирення (Укрінформ, 2015). Таким чином, актуальність полягає у дослідженні того, який дискурс у суспільстві формує українське телебачення та чи змінилися пріоритети ЗМІ щодо висвітлення важливих тем, пов'язаних із військовим конфліктом, з 2015 року після виявлення низки проблем.

Проблемна ситуація полягає в тому, що майже всі відомі рейтингові телеканали в Україні належать представникам олігархічних груп, які через них можуть транслювати певні ідеології, цінності та маніпулювати інформацією.

Таким чином, об'єктивне та нейтральне зображення подій дає змогу громадянам України, по-перше, самостійно зрозуміти та сформулювати ставлення до проблеми, що може значно спростити процес розв'язання та розв'язання військового конфлікту на сході України. По-друге, створення в суспільстві дискурсу з широким спектром тем, зокрема «конфлікт-чутливих груп» (Укрінформ, 2015), дозволить українцям краще їх зрозуміти, підвищити довіру та зменшити упередження, що також сприятиме кращій інтеграції цих груп в суспільство.

Висновки до розділу:

Третій розділ роботи було присвячено окресленню проблемного питання на сході України. Для того, щоб змогти проаналізувати проблему якісно та різнобічно, ми спочатку заглибились в визначення понять територіального конфлікту, тероризму, збройного конфлікту. Змогли визначити, що ситуація в Україні наразі підходить по всім критеріям під визначенні поняття.

Дослідженні класифікації, підходи та ідеї, що аналізують термін воєнного конфлікту, надають нам змогу тлумачити поняття як певну ситуацію загостреної суперечності всередині країни, між країнами або їх коаліціями, яка також характеризується насиллям із використанням озброєння, тобто військової сили. Окрім того, ще було сформульовано трансформацію змісту даного терміну на протязі кількох останніх років.

Таким чином, у роботі було визначено, що з того періоду як з'явилася зброя високих технологій, яка спроможна до ударів масового ураження, характер протікання військово-політичного конфлікту також набуває змін: поволі провідною сферою, якою користуються держави щоб досягати конкурентно-спроможних прерогатив не застосовуючи воєнного потенціалу країни, виступаю тепер інформаційне поле. Саме інформаційний простір може впливати на думку одразу сотні тисяч людей та формувати їх світогляд належним чином, а саме це може дозволяти отримати підтримку від широких мас населення чи компрометувати потенційного ворога в їх очах.

Також в другому підрозділі було з'ясовано функцію ЗМІ на різних етапах протікання військово-політичного конфлікту. Таким чином, під час латентного протистояння (на цей момент в країні щойно починає виникати суперечності між сторонами та загострюється напруга), роль ЗМІ закладається у ґрунтовному висвітленню окресленого проблемного питання з за допомогою розгляду конфлікту з різних боків, а також поглибленому

вивчені проблематики конфлікту. Такий вплив мас-медіа може навіть позитивним чином вплинути на ситуацію, не дозволяючи їй перейти на етап протистояння з використанням зброї.

Коли ж трапляється так, що інформативні ресурси навмисно приймають сторону лише одної із сторони конфліктів, то це навпаки може спровокувати загострення протиріч і призвести до масштабної, відкритої ворожнечі між суб'єктами.

Враховуючи досвід багатьох країн, можемо сказати, що при не змозі утримати розпалення конфлікту до відкритого, роль мас-медіа зміщується до негативної. Під час такого етапу приділяється зовелика увага до насильства, розпочинається так звана «журналістська війна», утворюється акцент на одних групах населення, при тому можуть ігноруватися інші групи населення, і це все розпалює ворожнечу ще більше.

ВИСНОВКИ

Завершуючи дослідження, можна зробити наступні висновки щодо виконання *завдань* по визначенню:

- сутності понять політичного конфлікту та військово-політичного конфлікту;
- історичного формування окреслених термінів;
- типологій та наслідків політичних конфліктів та криз;
- причин виникнення визначеного проблемного питання;
- шляхів подолання та усунення політичних конфліктів та криз;
- розгляду та детального аналізу збройного конфлікту на сході України;
- актуальності дослідження роботи в рамках сьогодення України.

Досі філософами та науковцями явище політичної кризи вивчалось досить неактивно, виступаючи лише певним компонентом в політичних теоріях та вченнях. Як вказують дослідники, поняття кризи досить широко використовується не лише в сфері політичній, так само воно активно вживається в технічних та гуманітарних науках, суспільних сферах життя, сфері економіки – тобто має під собою безліч визначень і понять, які детермінують «кризу» по-різному, в залежності від об'єкту її визначення. Наприклад, в сфері політичній визначення під собою має на увазі певний переломний момент у функціонуванні системи. Деякі дослідники визначають цей стан сигналом до того, що пануюча система управління не є дієвою і вже виснажила себе. Як правило, кризові моменти в політиці передують соціальним зворушенням, революціям «знизу», переворотам, а також можуть бути результатом сил «ззовні»: стихійних лих або війн. Ми визначаємо кризу в політиці тоді, коли пануюче управління не спроможне вирішити нагальні питання, поставлені перед ними.

У політичній практиці існують різні способи вирішення конфліктів, а саме зменшити їх гостроту та припинити відкриті ворожі дії сторін. Набір методів можна звести до наступних чотирьох: 1) заперечення, мовчання

існуючих конфліктів; 2) застосування репресивних заходів до однієї або всіх сторін конфлікту; 3) здійснення реформ, спрямованих на часткове усунення причин, що призвели до відкритого конфлікту; 4) спроби принципово вирішити конфлікти шляхом усунення негайних причин.

Одним з пріоритетних питань під час розгляду політичних криз є наука, яка займається вивченням природи походження конфліктів, їхніми причинами, етапами протікання, наслідками та способами подальшого вирішення. Така наука називається конфліктологією, але спробуємо ще більш детально з'ясувати, що вона являє собою, звернувшись до визначень дослідників.

Також ми дійшли висновку, що обрана тема є актуальною для минулого України та її сьогодення, адже проблематика політичних конфліктах часто спливає у різних формах, а отже потрібно ґрунтовно розібратися в суті проблематики, щоб ефективно вирішувати проблему на стадії лише зародження політичного конфлікту.

Розглядаючи проблематику військово-політичного конфлікту на теренах України, доходимо до висновку, що основною причиною нинішнього конфлікту на сході України є втручання Російської Федерації у внутрішні справи України. У конфлікті між Російською Федерацією та Україною – державний тероризм – коли держава виступає як носій тероризму через свої спеціальні структури. Тобто, з формальної точки зору, дії озброєних людей, які захопили центральні органи влади та військові частини на сході України та в АР Крим, одразу підпадають під визначення тероризму.

Наразі також ведеться досить активне протистояння у сфері мас-медіа. Конфлікт на Донбасі залишається однією з найважливіших і найскладніших проблем в Україні. Вирішення конфлікту значною мірою залежить від настрою людей, розуміння ними проблеми. Тому однією з важливих функцій ЗМІ є основний комунікатор повідомлень суспільству, об'єктивне висвітлення новин для подолання соціальної напруги серед населення, а також формування дискурсу, який адекватно відображає реальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абалкина И. Л. Экологические конфликты: поиск решений через посредника [Книга]. - США-Канада, 1999. - Т. №8.
2. Андрушків Б. М., Кирич Н. Б. та Сівчук І. П. Про кризу взаємовідносин у загальній теорії криз [Журнал] // Регіональна економіка.. - 2008 р.. - № 1. - сс. 206 - 210.
3. Бебешкіна І. Конфліктологічний підхід до аналізу суспільно-політичної ситуації в Україні [Книга]. - Київ : Абрис, 1994. - с. 48.
4. Ващенко К. В. Общая конфликтология. [Книга]. - Херсон, 2001.
5. Видоевич З. та Голенкова З. Социальные конфликты в трансформирующихся обществах [Книга]. - Социс, 1997. - № 2.
6. Глухова А. В. Политические конфликты и кризисы. Консенсус и политические методы его достижения [Журнал] // Государство и право. - 1993 - № 6. - сс. 3 - 16.
7. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта [Книга]. - Социс, 1994. - № 5.
8. Дзвінчук Д. Конфлікти та способи їх подолання [Книга]. - Віче, 1999. - Т. № 5.
9. Истон Д. Категории системного анализа политики [Книга]. - Москва : Мысль, 1997. - Т. 2 : 5 : сс. 630 - 642. - Антология мировой политической мысли.
10. Ішмуратов А. Т. Конфлікт і злагода [Книга]. - Київ : Наук, думка, 1996. - с. 191.
11. Клим Ігор Михайлович МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ [Журнал] // Політичний менеджмент. - Київ, 2009 р..
12. Конфликты в обществе [Журнал] // Общественные науки. - 1995 р.. - № 1.
13. Конфликты в обществе [Журнал] // Социально-политический журнал. - 1992 р.. - № 7

14. Косолапов Н. Конфликты постсоветского пространства: политические реалии [Книга]. - МЭ и МО, 1995. - Т. №11..
15. Ложкин Г. В. та Повякель Н. И. Практическая психология конфликта: Учебное пособие [Книга]. - Київ : МАУП, 2002. - 2-е : с. 256.
16. Малярчик В. Політична криза на терезах європейського арбітражу [Книга]. - Віче, 2004. - Т. № 2.
17. Мацієвський Ю. Деякі проблеми теорії конфліктів та насильства [Книга]. - Генеза, 1995. - Т. № 1.
18. Мацієвський Ю. Конфліктологія: що та як вивчати [Журнал] // Людина і політика. - 2000 р.. - 17 : Т. № 1.
19. Мацієвський Ю. Між функціоналізмом і нормативізмом: академічна [Журнал] // Людина і політика. . - 2004 - № 5. - сс. 61 - 69.
20. Мацієвський Юрій Деякі аспекти вивчення феномена кризи [Журнал] // Політичний менеджмент. - 2008 р.. - № 6. - с. 29.
21. Нэх В. Политический конфликт, технология инициирования, регулирования, разрешения [Журнал] // Вестник МГУ. - 1995 р.. - Серия 12 : Т. № 5.
22. Петренко О. В. Политический кризис : генезис и эволюция теории. Автореф. дисерт. на соиск. научн. [З мережі]. - 2009 р.. - www.mil.ru/files/autoreferatpetrenko.doc.
23. Пірен М. І. Конфліктологія: Підручник [Книга]. - Київ : МАУП, 2003. - с. 360.
24. Пойченко А. М., Ребкало В. А. та Хворостяний О. І. Конфлікт у політичному житті України: теорія і технологія розв'язання: Навч. посібник [Книга]. - УАДУ, 1997. - с. 96.
25. Покровский Н. Е. Глобализация и конфликт [Журнал]. - Вест. Моск. ун-та., 1999 р.. - Серия 18 : Т. № 2.
26. Проблемы конфликтологии [Журнал] // Социс. - 1993 р.. - Т. № 9.
27. Рубан Л. С. Региональные конфликты и политическая девиация [Журнал] // Вестник МГУ. - 1995. - Серия 18 : Т. № 3.

28. Скотт Д. Конфликты. Пути их преодоления [Книга]. - Київ, 1990. словарь. Энциклопедический Политология. [Книга]. - с. 148.
29. Смолянский В. Региональные конфликты и пути их преодоления [Журнал] // Вестник МГУ. - 1995 р.. - Серия 18 : Т. № 3.
30. Федорович К. Альтернативне розв'язання конфліктів як феномен комунікації та його демократичне значення [Журнал] // Філософська і соціологічна думка. - 1993 р.. - Т. № 5.
31. Грин Роберт. 48 законов власти. – М., 2009.
32. Дегтярев А.А. Основы политической теории: Учеб. пособие – М: 2008.
33. Демидов А.И., Федосеев А.А. Основы политологии: Учеб. пособие.- М., 2007.
34. Джарол Б. Мангейм, Ричард К. Рич. Политология. Методы исследования: Пер. с англ. - М., 2007.
35. Зеркин Д.П. Основы политологии: Курс лекций – Ростов-на-Дону, 2007.
36. Зиновьев А.А. На пути к сверхобществу. – М., 2009.
37. Крамник В.В. Социально-психологический механизм политической власти
38.– Л., 2008.
39. Кусмаров Б.В., Мясников О.Г. Политология: Учебно-методич. пособие –
40. Макеевка, МЭГИ, 2006.
41. Мальцев В.А. Основы политологии: Учебник для вузов – М: 2007.
42. Мухаев Р.Т. Политология: Учебник для вузов – М: 2008
43. Політологічний енциклопедичний словник. За ред. Ю.С. Шемчушенка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – К.: Генеза, 2004. С– 298.
44. Политическая энциклопедия. В двух томах. Под. Ред. Г.Ю. Семигина., – М.: Мысль, 2000. – Т.1.– С.590– 591.
45. Политология. Энциклопедический словарь. Изд-во Московского коммерческого университета. – Паблшерз, 1993. – С.148–149